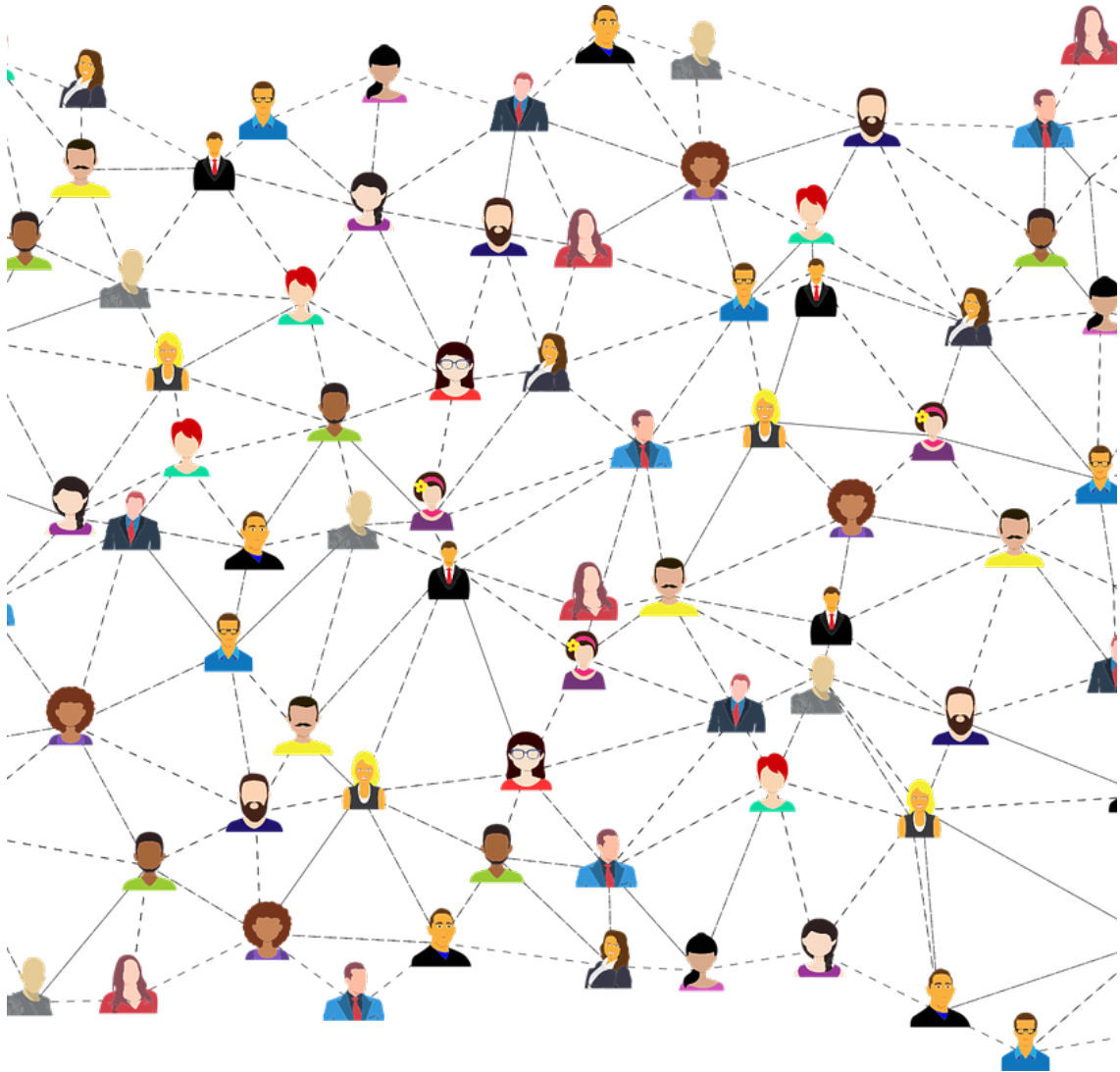

Open leermaterialen en de rol van onderwijskundig ict-professionals

Een verkenning bij mbo-, hbo- en wo-instellingen

Inhoud

Managementsamenvatting	3
1. Inleiding	6
2. Doel en opzet van het onderzoek	8
2.1 Onderzoeksvragen	8
2.2 Methode	9
3. Resultaten	10
3.1 Respons digitale vragenlijst	10
3.1.1 Algemene gegevens	10
3.2 Beschrijving van het huidige landschap	11
3.2.1 Taken en verantwoordelijkheden van onderwijskundig ict-professionals	11
3.2.2 Samenwerking binnen en tussen instellingen	21
3.3 Behoeftetepeiling producten en professionele ontwikkeling	26
3.3.1 Benodigde kennis, faciliteiten en middelen	26
3.3.2 Het bereiken van onderwijskundig ict-professionals	33
3.3.3 Waar staan we over 10 jaar?	35
4. Conclusies en aanbevelingen	37
4.1 Belangrijke conclusies	37
4.2 Aanbevelingen	38
Bijlage 1: Uitgebreide methodebeschrijving	41
Bijlage 2: Digitale vragenlijst	48
Bijlage 3: Interviewleidraad	59
Bijlage 4: Lijst van onderwijsinstellingen waar respondenten werkzaam zijn	61
Bijlage 5: Functiebeschrijvingen respondenten	63
Bronnen	66

Managementsamenvatting

Een groeiende groep docenten in mbo-, hbo- en wo-instellingen maakt gebruik van open leermaterialen. En verschillende mensen binnen onderwijsinstellingen voorzien docenten van advies en scholing over open leermaterialen. In deze verkenning duiden wij deze groep met de term 'onderwijskundig ict-professionals'.

Er is weinig zicht op wie deze onderwijskundig ict-professionals zijn, wat hun rol is in dit proces, en waar hun behoeften liggen op het gebied van professionele ontwikkeling. Om ook deze specifieke doelgroep optimaal te kunnen ondersteunen bij de inzet van open leermaterialen, is in deze verkenning een status quo bepaald en een behoefteanalyse uitgevoerd. Dit onderzoek werd gedaan namens de Stimuleringsregeling Open en Online Onderwijs. Het is tevens een praktische uitvoering van een van de plannen op inhoudelijk niveau uit *Regie op leermaterialen* (de Jong & van den Berg, 2022), waarbij grootschalig behoeften- en wensenonderzoek onder docenten en onderwijsondersteuners uitgevoerd wordt.

Open leermaterialen zijn als volgt te definiëren:

Leer-, onderwijs- en onderzoeksmaterialen in elk formaat en medium die tot het publieke domein behoren of waarop auteursrecht rust en die zijn vrijgegeven onder een open licentie, die gratis toegang, hergebruik, herbestemming, aanpassing en herdistributie door anderen toestaat. Internationaal worden open leermaterialen open educational resources (OER) genoemd.¹

Focus van deze verkenning

De hoofdvraag van deze verkenning is tweeledig. Enerzijds gaan de vragen over hoe het *huidige landschap* in het Nederlandse vervolgonderwijs eruit ziet als het gaat om de kennis en rol van onderwijskundig ict-professionals op het gebied van open leermaterialen. Wat zijn hun werkzaamheden, hoe wordt er samengewerkt, en welke expertise hebben zij? Anderzijds gaan de vragen over wat de *praktische behoeften* van deze doelgroep is als het gaat om professionele ontwikkeling. Wat hebben zij nodig, hoe kunnen wij hen bereiken, en waar moeten we zo snel mogelijk mee starten?

Methode: online vragenlijst en interviews

Om deze vragen te beantwoorden is kwantitatief onderzoek gedaan met een digitale vragenlijst, gecombineerd met kwalitatieve interviews met een selecte steekproef van de respondenten. De vragenlijst is gericht op onderwijskundig ict-professionals die docenten ondersteunen bij het ontwerpen van onderwijs, waarbij open leermaterialen een rol *kunnen* spelen. In totaal hebben 66 personen de volledige vragenlijst ingevuld, afkomstig van 36 unieke onderwijsinstellingen. Bij 12 van deze respondenten, variërend in achtergrond en onderwijscontext, is een verdiepend interview afgenomen. Samen schetsen de uitkomsten van de analyses een gematigd positief, maar hoopvol beeld.

Taken en verantwoordelijkheden van onderwijskundig ict-professionals

Over de gehele linie is men overtuigd van het belang en de potentie van het gebruik van open leermaterialen in het hoger onderwijs. Ook heeft het grootste deel van de onderwijskundig ict-professionals naar eigen zeggen wel enige kennis over het zoeken, vinden, hergebruiken, maken

¹ <https://use.edusources.nl/introductie-digitale-open-leermaterialen/steps/begrippenlijst>

en delen van open leermaterialen. Bijna driekwart van de respondenten kan advies bieden over open leermaterialen. De expertise over verschillende onderwerpen is dan sterk afhankelijk van iemands functie. Hoewel het thema 'open leermaterialen' vaak wel terugkomt in de onderwijskundige visie of doelstellingen, vormt het in weinig instellingen een vast onderdeel van het reguliere cursusaanbod voor docenten en medewerkers; de ondersteuning die op dit vlak geboden wordt, lijkt dus vooral reactief te zijn. Daarbij worden het borgen van de kwaliteit van materialen, de koppeling met didactiek, kennis, en praktische ondersteuning genoemd als meerwaarde van het betrekken van onderwijskundig ict-professionals in dit proces.

Samenwerking binnen en tussen instellingen

Het merendeel van de instellingen lijkt zich volgens de respondenten op een pioniersniveau en afdelings-/faculteitsniveau te bevinden. Dit houdt in dat er langzaam gewerkt wordt aan de integratie van open leermaterialen vanuit informele initiatieven of projectgroepen, docententeams of centrale afdelingen. Maar dat dit nog niet breed uitgedragen of ingezet wordt binnen de hele instelling. De samenwerking binnen instellingen gebeurt zowel formeel als informeel. Sommige instellingen hebben projectteams ingericht die samenwerken op specifiek het vlak van open leermaterialen. Als samenwerking plaatsvindt binnen de instelling, is dit vaak tussen onderwijskundige afdelingen en bibliotheken of informatiespecialisten, maar ook beleidsadviseurs, ICT'ers, studenten, docenten en HR-medewerkers kunnen hierin een rol spelen. Hoewel deze projectgroepen vaak nog vrij recent gestart zijn, is de verwachting bij veel respondenten dat open leermaterialen een belangrijk thema gaat zijn in de nabije toekomst.

Benodigde kennis, faciliteiten en middelen

Onderwijskundig ict-professionals hebben concreet behoefte aan cursussen en workshops, een duidelijk landelijk of instellingsbeleid en de promotie van het gebruik van open leermaterialen in het algemeen. Ze willen weten hoe ze de centrale doelgroep van docenten het beste kunnen ondersteunen. Vooral binnen de mbo- en hbo-sector zou men zich meer in dit thema willen verdiepen. Centrale sturing van het gebruik van open leermaterialen, bijvoorbeeld door het uitdragen van een duidelijke visie, uitvoeren van beleid, of het oprichten van een zichtbaar en herkenbaar instellingsbreed projectteam is hierbij van groot belang. Ook werd door meerdere respondenten benoemd dat de bestaande platforms verbeterd of eventueel samengevoegd kunnen worden. Bij deze laatste optie is een metadatering van materialen essentieel.

Het bereiken van deze doelgroep

De onderzoeksresultaten laten zien dat lang niet elke onderwijskundig ict-professional lid is van een samenwerkingsverband of community rond het thema open leermaterialen. Degene die niet op dagelijkse basis actief bezig zijn met het thema, zijn daarom lastig te bereiken. De meeste respondenten hebben aangegeven dat zij het liefst informatie over open leermaterialen zouden krijgen via een online platform of website, via een organisatie binnen de eigen instelling, of via netwerkbijeenkomsten en congressen. Uit de laatste twee opties blijkt dat persoonlijk contact van groot belang is bij het bereiken van de doelgroep. Men heeft behoefte aan het delen van ervaringen en kennis. Met het actief betrekken van medewerkers bij het ontwikkelen of uitvoeren van het instellingsbeleid rond open leermaterialen kan de motivatie van deze doelgroep vergroot worden.

Praktische aanbevelingen

Tot slot worden er zeven aanbevelingen gedaan op basis van dit onderzoek:

1. Betrek zowel de mbo-, hbo- als wo-context bij gezamenlijke inspanningen;
2. Behoud (en onderhoud) een levendig professioneel netwerk;
3. Veranker het gebruik van open leermaterialen in de visie en het beleid van de instelling, en betrek hierbij alle medewerkers;
4. Geef open leermaterialen en medewerkers een centrale plek binnen de instelling;
5. Implementeer initiatieven op een toekomstbestendige wijze;
6. Wees een rolmodel binnen en buiten de eigen instelling;
7. Maak het gebruik van open leermaterialen aantrekkelijk voor de doelgroep.

1. Inleiding

In het Nederlandse vervolgonderwijs is de aandacht voor open leermaterialen² de afgelopen jaren aanzienlijk toegenomen. Met open leermaterialen bedoelen we:

Leer-, onderwijs- en onderzoeksmaterialen in elk formaat en medium die tot het publieke domein behoren of waarop auteursrecht rust en die zijn vrijgegeven onder een open licentie, die gratis toegang, hergebruik, herbestemming, aanpassing en herdistributie door anderen toestaat. Internationaal worden open leermaterialen open educational resources (OER) genoemd.³

Deze materialen worden onder open licenties gepubliceerd, zoals Creative Commons-licenties, waardoor anderen ze kunnen vinden, gebruiken, aanpassen en delen. In Nederland zijn meerdere online platforms voor het vinden of delen van open leermaterialen, zoals edusources (beheerd door SURF) en Wikiwijs (beheerd door Kennisnet). Daarnaast zijn er verschillende online community's actief op het gebied van open leermaterialen of open educational resources, zoals de [community edusources](#) en verschillende [vakcommunity's](#).

Open leermaterialen zijn gratis toegankelijk, bevatten open licenties, zijn herbruikbaar en breed toegankelijk. Deze kenmerken stellen docenten, studenten en andere belanghebbenden in staat om vrij toegang te krijgen tot, gebruik te maken van, en bij te dragen aan deze open leermaterialen. Het uiteindelijke doel is om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren, financiële drempels te verminderen en innovatie in het onderwijs te stimuleren. De huidige infrastructuur rond open leermaterialen vergt echter veranderingen in de ketens op micro-, meso- en macroniveau, en het blijkt lastig voor instellingen om deze veranderingen teweeg te brengen (Janssen & van Casteren, 2020). Toch concludeerde een Nederlandse delegatie van verschillende deelnemers aan een internationale conferentie rond open leermaterialen onlangs dat Nederland een voorloper is op het gebied van een landelijke aanpak rond dit thema (Rensink, 2023). Zo wordt de ontwikkeling en het gebruik van open leermaterialen gestimuleerd door nationale en internationale initiatieven, waaronder het [Versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT](#), het [nationaal programma Open Science](#) (hoewel dit zich vooral op onderzoek richt) en [Npuls](#) (Schuwer, 2022). Ook bestaan er inmiddels verschillende lokale initiatieven en samenwerkingsverbanden op curriculumniveau, waar [SAMEN hbo verpleegkunde](#) een voorbeeld van is.

Over het algemeen is bij docenten veel behoefte aan ondersteuning bij het werken met open leermaterialen, zoals samenwerking in vakcommunity's, *on-the-job* ondersteuning door onderwijskundigen, of formele vormen van scholing (Baas, 2023). Docenten vragen daarnaast ook om advies over copyright en hulp bij het ontsluiten van materialen. Het komt het gebruik en de kwaliteit van open leermaterialen ten goede wanneer ook onderwijsondersteuners een bijdrage leveren in dit proces. Binnen dit onderzoek wordt voor deze doelgroep gebruik gemaakt van de term 'onderwijskundig ict-professional' (Vennix et al., 2021): professionals binnen het

² In dit rapport wordt afwisselend gebruikgemaakt van de termen open leermaterialen, OL, digitale leermaterialen, Open Educational Resources en OER. Hoewel er nuances aan te brengen zijn in deze termen, wordt hiermee hetzelfde bedoeld. De definitie van open leermaterialen uit de inleiding van dit rapport is hierbij leidend.

³ <https://use.edusources.nl/introductie-digitale-open-leermaterialen/steps/begrippenlijst>

hogere onderwijs die docenten faciliteren en professionaliseren op het gebied van onderwijsinnovaties met ICT. Dat wil zeggen: iedere medewerker binnen een mbo-, hbo- of wo-instelling die docenten ondersteunt, coacht, of training geeft bij het toepassen van nieuwe technologieën, onderwijsmethoden en materialen, waar ook digitale open leermaterialen onder *kunnen* vallen. De functiebeschrijvingen, taken en verantwoordelijkheden van deze doelgroep lopen echter sterk uiteen (Vennix et al., 2021).

Recent onderzoek van Baas (2023) heeft aangetoond dat onderwijskundig ict-professionals⁴ een positieve invloed kunnen hebben op het gebruik van open leermaterialen door docenten, bijvoorbeeld door docenten informatie, materialen en ervaringen te laten delen in een vakcommunity. Het valt hierbij op dat de zgn. 'kennismakelaars' in het onderzoek van Baas rolconflicten ervaren bij hun werkzaamheden: Hun impact voelde niet alsof het leidde tot grootschalige verandering binnen de instelling. Daarnaast was de rol met bijbehorende verantwoordelijkheden voor hen niet altijd duidelijk, ook doordat deze rol vaak niet volledig werd ondersteund of erkend door managers en/of collega's. Tegelijkertijd bleek uit het onderzoek dat het waardevol kan zijn om kennismakelaars in verbinding te brengen met 'bruggenbouwers'. Dit zijn "personen met een leiderschapspositie die zich richten op het creëren van partnerschappen over grenzen heen door mensen en middelen met elkaar te verbinden" (Baas, 2023). Dit soort partnerschappen zijn bijvoorbeeld vakcommunity's op het gebied van open leermaterialen.

Hoewel er aanzienlijke stappen zijn gezet om open leermaterialen te integreren in het Nederlandse hoger onderwijs, blijven uitdagingen en behoeften bestaan. De publicatie van *Regie op leermaterialen* (de Jong & van den Berg, 2022) vormde een impuls voor meer aandacht voor dit thema, waarbij de focus breder is dan enkel de praktische toepassing door docenten. Zo wordt er onder meer geadviseerd om in de initiatiefase, die gepland is voor 2022-2024, digitale en open leermaterialen onderdeel te laten zijn van de instellingsstrategie en binnen de instellingen projectteams rond open leermaterialen aan te stellen. Op inhoudelijk niveau was een van de initiatieven uit *Regie op leermaterialen* om een grootschalig behoeften- en wensenonderzoek bij docenten en onderwijsondersteuners uit te voeren. Dit onderzoek moet duidelijk maken hoe en op welke manier zij betrokken kunnen worden bij het open en veilig maken, delen en (her)gebruiken van leermaterialen.

In de *Verklaring nationale aanpak digitale en open leermaterialen* staat expliciet vermeld dat de hogere onderwijsinstellingen ervoor kiezen om "docenten en andere onderwijsprofessionals ruimte en ondersteuning te bieden voor verdergaande professionalisering en vormgeving van hun bijdrage aan de innovatie van het onderwijs, waaronder de ontwikkeling en (her)gebruik van leermaterialen" (Universiteiten van Nederland, Vereniging Hogescholen, & SURF, 2022). Het is hierbij van belang om erachter te komen hoe de bijdrage van deze doelgroep er momenteel uitziet en om te peilen welke behoefte er is op het vlak van professionele ontwikkeling. Dit rapport draagt bij aan het begrip van de huidige rol van onderwijskundig ict-professionals en hun behoeften op het gebied van professionele ontwikkeling, en biedt aanbevelingen om verdere vooruitgang op dit terrein te bevorderen.

⁴ In het onderzoek van Baas (2023) aangeduid als 'brokers': kennismakelaars vanuit verschillende instellingen binnen het project '[SAMEN hbo verpleegkunde](#)' (voorheen Samen Delen verpleegkunde)

2. Doel en opzet van het onderzoek

Dit onderzoek focust op onderwijskundig ict-professionals en hun kennis, taken en behoeften op het gebied van open leermaterialen. Het doel van deze verkenning is tweeledig. Enerzijds is deze bedoeld om een beeld te schetsen van het huidige landschap en de mogelijke overeenkomsten en verschillen tussen verschillende onderwijssectoren te duiden. Anderzijds bevat deze verkenning ook een behoeftepeiling, die input kan bieden voor toekomstige ontwikkeling van concrete producten op het gebied van professionele ontwikkeling voor onderwijskundig ict-professionals.

2.1 Onderzoeksvragen

Deze verkenning richt zich op vier grote onderzoeksvragen. Er zijn twee onderzoeksvragen per thema, maar deze bevatten tevens een aantal specifieke subvragen. Dit zijn de volgende:

Beschrijving van het huidige landschap

1. Wat zijn de specifieke taken en verantwoordelijkheden van onderwijskundig ict-professionals op het gebied van open leermaterialen?
 - a. Op welke manieren kunnen onderwijskundig ict-professionals, docenten ontzorgen bij het gebruik van open leermaterialen?
 - b. Welke rol kunnen onderwijskundig ict-professionals spelen bij de adoptie en integratie van open leermaterialen binnen onderwijsinstellingen?
 - c. In hoeverre is het gebruik van open leermaterialen geïntegreerd in het huidige cursusaanbod voor medewerkers?
 - d. Wat is de meerwaarde van hun betrokkenheid bij het ontwikkelen en implementeren van open leermaterialen?
2. Hoe ziet de samenwerking binnen de instelling eruit op het gebied van open leermaterialen?
 - a. Op welke manieren kunnen onderwijskundig ict-professionals samenwerken met andere afdelingen binnen een onderwijsinstelling om de kwaliteit van leermaterialen te verbeteren?
 - b. Wat is hierbij de rol van leidinggevenden?
 - c. Wat is hierbij de rol van de instelling?

Behoeftepeiling producten en professionele ontwikkeling

3. Welke specifieke kennis, faciliteiten en andere middelen hebben onderwijskundig ict-professionals nodig om effectief bij te dragen aan en docenten te ondersteunen bij het gebruik van open leermaterialen?
 - a. Hoe wordt kennis op het gebied van open leermaterialen verkregen?
 - b. Hoe dragen samenwerkingsverbanden, online communityplatforms en uitwisseldagen voor onderwijskundig ict-professionals bij aan professionele ontwikkeling en kennisdeling?

4. Op welke manieren kunnen onderwijskundig ict-professionals worden bereikt voor professionele ontwikkeling en kennisdeling?
 - a. Hoe kunnen onderwijskundig ict-professionals vanuit de instelling gemotiveerd of gestimuleerd worden?

Bij vrijwel alle onderzoeksvragen wordt tevens gekeken naar de overeenkomsten en verschillen tussen onderwijssectoren (mbo, hbo en wo).

2.2 Methode

Binnen dit onderzoek zijn kwantitatieve data verzameld door middel van een online vragenlijst. Daarnaast zijn er interviews gehouden met een selecte steekproef van de respondenten om kwalitatieve data te verzamelen. Het onderzoek is uitgezet onder de specifieke doelgroep van onderwijskundig ict-professionals. Door deze brede doelgroep te benaderen, komen de perspectieven van verschillende stakeholders aan het licht, van onderwijskundige tot directeur tot informatiespecialist. Een uitgebreide beschrijving van de gehanteerde onderzoeksmethode is te vinden in Bijlage 1. De inhoud van de digitale vragenlijst is te vinden in Bijlage 2, en de leidraad die is gebruikt tijdens de interviews staat in Bijlage 3. In de resultatensectie wordt in de meeste gevallen allereerst ingegaan op de resultaten uit de vragenlijst; de bevindingen uit de interviews dienen hierbij ter illustratie.

3. Resultaten

3.1 Respons digitale vragenlijst

De vragenlijst is ingevuld door 98 respondenten. Hierbij is het belangrijk om te vermelden dat 32 respondenten de vragenlijst voortijdig hebben beëindigd. Dit gebeurde in de helft van de gevallen ($n = 14$) bij het zien van de eerste vragen over in hoeverre open leermaterialen aan bod komen in het reguliere trainingsaanbod van de instelling (zie Bijlage 2). Mogelijk hebben deze respondenten het gevoel gehad hier te weinig over te weten om een antwoord te kunnen geven, en daarom de vragenlijst afgesloten.

De overige respondenten die niet de volledige vragenlijst hebben ingevuld ($n = 14$), hebben vaak wel sectie 2 en/of 3 ingevuld, afhankelijk van welke vragen aan hen getoond werden op basis van de weergavelogica. Deze 14 personen hebben echter allemaal geen vragen beantwoord uit sectie 4, 5 of 6. De respondenten die de vragenlijst niet volledig hebben ingevuld, zijn daarom niet meegenomen in de analyses die betrekking hebben op deze secties. Hierdoor komt het uiteindelijke aantal respondenten dat de volledige vragenlijst heeft ingevuld op $n = 66$ respondenten (zie Tabel 1).

Tabel 1. Overzicht van aantal respondenten per sectie uit de vragenlijst

Sectie	1	2	3	4	5	6
<i>n</i> respons	84	55	74	67	66	66

3.1.1 Algemene gegevens

Het totale aantal respondenten dat in de analyse van de algemene gegevens (sectie 1) is opgenomen, is 84. Deze respondenten zijn afkomstig van 36 unieke instellingen; hiervan zijn er 9 uit de mbo-sector, 13 uit de hbo-sector, en 14 uit de wo-sector. De namen van de instellingen die genoemd zijn binnen dit onderzoek, zijn te vinden in bijlage 4. Deze verschillende instellingen zijn verspreid door heel Nederland.

In totaal komt 14,3% ($n = 12$) van de respondenten uit de mbo-sector, en 42,9% ($n = 36$) respondenten uit zowel de hbo- als de wo-sector. In het overzicht in bijlage 4 is te zien dat sommige instellingen ten opzichte van anderen oververtegenwoordigd zijn in dit onderzoek (o.a. de Hogeschool Utrecht, Hanzehogeschool Groningen, Radboud Universiteit Nijmegen en Rijksuniversiteit Groningen). Het is dus van belang om hier op te merken dat de invloed van sommige lokale contexten (oftewel: bevindingen op instellingsniveau) niet altijd representatief zijn voor de gehele onderwijssector of de nationale context. Daarentegen wil dit niet altijd zeggen dat respondenten uit dezelfde instelling ook soortgelijke antwoorden hebben gegeven. Hierdoor vormt de respons op de vragenlijst nog altijd een goed beeld van de verschillende niveaus van kennis en activiteit van onderwijskundig ict-professionals op het gebied van open leermaterialen. Er is daarom niet gecorrigeerd op instellingsniveau.

Van de 84 respondenten identificeert 64,7% ($n = 55$) zich als onderwijskundig adviseur, trainer, en/of coach, die docenten o.a. helpt bij het ontwerpen en uitvoeren van hun onderwijs. De overige 34,1% ($n = 29$) identificeert zich als bibliothecaris, mediathecaris of informatiespecialist, die docenten o.a. helpt bij het vinden en ontsluiten van educatieve materialen. Deze laatste

groep heeft de vragen uit sectie 2 niet beantwoord, omdat deze niet werden getoond op basis van hun profiel.

De functiebeschrijvingen van de respondenten lopen sterk uiteen, zoals de verwachting was bij de brede doelgroep van onderwijskundig ict-professionals (Vennix et al., 2021). Bijlage 5 bevat een overzicht van alle functiebeschrijvingen van de respondenten.

3.2 Beschrijving van het huidige landschap

Om een beschrijving van het huidige landschap te kunnen geven als het gaat om open leermaterialen en de rol van onderwijskundig ict-professionals is gekeken naar de resultaten van de vragen uit sectie 2, 3 en 4. Daarnaast zijn enkele resultaten verrijkt met informatie uit de interviews.

3.2.1 Taken en verantwoordelijkheden van onderwijskundig ict-professionals

De taken van onderwijskundig ict-professionals op het gebied van open leermaterialen zijn afhankelijk van hun rol

De ict-professionals die de vragenlijst hebben ingevuld, hebben allen verschillende rollen binnen de instelling (zie ook bijlage 5). Hierdoor zijn er zowel personen met zeer veel taken en verantwoordelijkheden op het gebied van open leermaterialen, zoals een Projectcoördinator Open Education, maar ook personen met een zeer kleine rol op dit vlak, zoals onderwijskundigen of onderwijskundig adviseurs. Uit de interviews blijkt dat de meeste personen vanuit een eerdere of reeds bestaande functie 'in open leermaterialen gerold zijn'; het thema is bij vrijwel niemand expliciet in hun vooropleiding aan bod gekomen, vaak ook omdat het een recent thema is. De meeste geïnterviewde personen hebben een achtergrond in onderwijskunde, informatiemanagement, ICT, of media en cultuur. De enige die hier positief op antwoordde, was Marike Drexhage (ROC van Amsterdam-Flevoland): "In mijn Master Onderwijswetenschappen zat het [thema open leermaterialen] wel, vooral in het kader van MOOCs. Dat is maar één vak hoor, maar daarin werd het wel aangestipt."

Het is van belang om hier gelijk te benoemen dat de rol van de respondent waarschijnlijk ook van grote invloed is op hoe diegene de vragenlijst heeft beantwoord.

Adviseren over open leermaterialen als formele rol binnen je functie

Ruud Dielen, educatiespecialist bij de Universiteit Utrecht, heeft het thema 'open leermaterialen' expliciet in zijn portfolio: "Ik ben educatiespecialist bij de bibliotheek van de Universiteit Utrecht. Sinds kort ondersteunen we docenten met het open delen van leermaterialen [...] en de inkleding van mijn functie is dat ik ongeveer de helft van de tijd op het open leermedaaldossier zit; de andere helft van de tijd ondersteun ik mijn collega's bij het maken van onderwijsmateriaal en workshops, vooral op het gebied van informatie- en datavaardigheden. Dat zijn mijn twee grootste projecten binnen de bibliotheek. [...] We hebben vooral een adviserende rol als docenten open leermaterialen willen delen. We hebben dus ook de SURF Sharekitlicentie en edusources, dus ze kunnen gebruik maken van de Sharekit via de bibliotheek. Wij willen het de docenten zelf laten uploaden, omdat we niet de mankracht hebben om het voor de docenten te doen. Voor vragen over licenties, auteursrecht en metadata kunnen de docenten bij mij en mijn collega's van het Auteursrechten Informatiepunt terecht."

De meeste onderwijskundig ict-professionals kunnen docenten ontzorgen bij het gebruik van open leermaterialen door advies te bieden, in het bijzonder de informatiespecialisten

Tabel 2 toont aan dat bijna driekwart van de respondenten (73,1%; $n = 49$) wel algemeen advies over open leermaterialen kan geven. Daarnaast is ongeveer de helft van de respondenten in staat om docenten te ondersteunen in de cyclus van het maken, selecteren, hergebruiken en ontsluiten van open leermaterialen. Slechts een derde van de respondenten (32,8%; $n = 22$) geeft aan ook op beleidsniveau advies te kunnen bieden. Er zijn weinig verschillen tussen de onderwijssectoren zichtbaar. Bij de verdeling tussen onderwijskundigen en informatiespecialisten valt op dat een aanzienlijk groter deel van de informatiespecialisten in staat is om advies te geven op het gebied van auteursrecht, metadatering en het ontsluiten van leermaterialen op platforms (ten opzichte van degene die zich als onderwijskundige profileren). Tot slot zijn er 5 respondenten die geen enkele ondersteuning kunnen bieden; dit zijn allemaal personen die zich identificeren als onderwijskundige'

Uit de interviews blijkt dat sommige instellingen over een eigen repository beschikken of een eigen collectie hebben in een bestaande elektronische leeromgeving (bijvoorbeeld Xerte bij het Deltion College, Canvas bij het ROC van Amsterdam-Flevoland, of Grasple bij de Hanzehogeschool Groningen). Onderwijskundig medewerkers of informatiespecialisten bieden docenten daarbij ondersteuning bij het gebruik ervan, bijvoorbeeld hoe men iets kan vinden of delen. Dergelijke informatie over hoe om te gaan met platforms waar de instelling een licentie voor heeft aangeschaft, wordt vaak op een intranet gedeeld, en is niet toegankelijk voor niet-medewerkers.

Naast het bieden van advies geven sommige personen aan dat zij ook betrokken zijn in de kwaliteitscontrole rond open leermaterialen. Cynthia Halfwerk (Hogeschool Saxion) heeft bijvoorbeeld de rol van keurmeester binnen het project Samen Delen Verpleegkunde: "Landelijk gezien worden er open leermaterialen aangeboden: voldoen die aan alle kwaliteitseisen, dan geven wij het kwaliteitskeurmerk. Dan kijken wij natuurlijk alleen naar het deel dat gaat over auteursrechten; inhoudelijk wordt het door vakgenoten bekeken."

Docenten ondersteunen op projectbasis

In het Open Science-programma van de TU Delft, binnen de pijler Open Education, worden jaarlijks verschillende projecten gefinancierd. Michiel de Jong, projectleider, zegt hierover: "Er is een jaarlijks budget beschikbaar vanuit het programma om innovatieprojecten te definiëren en uit te voeren. Op het moment dat die projecten worden goedgekeurd vanuit die gremia [MT en bestuur van het Open Science programma, red.], stel ik een projectteam samen. Dat projectteam gaat aan de slag met dat project. [...] Het samenstellen van de projecten gaat eigenlijk op basis van enerzijds nationale en internationale trends, en anderzijds mogelijkheden die we zien rondom tooling of infrastructuur en vragen die vanuit de gebruikersgroepen komen, dus echt vanuit de docent. En eventueel vragen die vanuit het bestuur komen. We proberen daar ook een goede balans in te vinden; dat het dus niet alleen maar hobbyprojecten of infrastructuurprojecten van de bibliotheek zijn, maar dat het ook niet alleen maar volledig vraaggestuurd is vanuit de faculteiten. Vanuit de faculteiten komen er probleemstellingen van: 'Hé, wij lopen hier tegenaan en hebben hier een oplossing voor nodig', terwijl wij ook meer ruimte hebben om bepaalde trends in het veld te bekijken, en dit ook kunnen spiegelen aan uitdagingen waar faculteiten tegenaan lopen, waarvoor zij zelf nog geen oplossing hadden geformuleerd."

Ook is er binnen de TU Delft het Open Education stimuleringsfonds opgericht. Hierbij is een *call for proposals* uitgeschreven waarbij men een projectaanvraag kan doen voor activiteiten binnen het thema Open Education. Hierbij kunnen ze tot €20.000 subsidie krijgen van het programma voor een eenjarig project. Vorig jaar waren er 25 aanvragen, waarvan er uiteindelijk 11 gehonoreerd konden worden. Het verkrijgen van deze subsidie is volgens Michiel voor docenten “echt een statussymbool” geworden. “We hoopten dat zoiets zou gebeuren, maar we waren allemaal verbaasd over de mate waarin het gebeurde. We moeten echt niet onderschatten wat een belangrijk instrument dit is voor docenten om hun carrière te *boosten*.”

Tabel 2. Geboden ondersteuningsmogelijkheden op het gebied van open leermaterialen, uitgesplitst naar onderwijssector en profilering (n = 67)

Geboden ondersteuning	Aantal (n = 67)	Percentage	Onderwijssector			Profilering	
			mbo (n = 10)	hbo (n = 29)	wo (n = 28)	O (n = 36)	I (n = 26)
Algemeen advies over het gebruik van open leermaterialen	49	73,1%	8	20	21	28	21
Ondersteuning bij het maken van open leermaterialen	38	56,7%	7	16	15	21	17
Ondersteuning bij het selecteren van kwalitatieve en passende open leermaterialen (bijv. van derden) en het hergebruiken hiervan	33	49,3%	4	14	15	23	10
Ondersteuning bij het ontsluiten van open leermaterialen (bijv. op platforms of in databases)	36	53,7%	4	16	16	16	20
Advies op het gebied van auteursrecht (bijv. Creative Commons-licenties)	32	47,8%	3	16	13	14	18
Advies over metadatering van open leermaterialen	24	35,8%	3	12	9	8	16

Verzorgen van workshops en trainingen over open leermaterialen	35	52,2%	6	17	12	17	18
Advies over het integreren van open leermaterialen in het cursusontwerp en het mogelijk vergroten van de studentbetrokkenheid daarbij	26	38,8%	4	8	14	18	8
Advies op het gebied van open leermaterialen op beleidsniveau	22	32,8%	5	9	8	12	10
Geen van bovenstaande	5	8%	0	2	3	5	0
Anders	1	1%	0	1	0	0	1

NB. O = Onderwijskundige; I = Informatiespecialist

De drijvende kracht bij adoptie en integratie van open leermaterialen: docententeams, projectteams, werkgroepen en bibliotheken

De rol die onderwijskundig ict-professionals kunnen spelen, hangt samen met hun eigen expertise op dit gebied. Daarom hebben de respondenten een inschatting gegeven van hun eigen expertise op het gebied van open leermaterialen. In Tabel 3 zijn de verschillen tussen onderwijssectoren en profilering te zien. Hieruit blijkt dat de respondenten een gevarieerd expertiseniveau hebben, waarbij de meeste respondenten wel enige kennis van open leermaterialen hebben ($n = 27$). De verdeling van expertiseniveaus tussen de verschillende onderwijssectoren lijkt evenredig, met de kanttekening dat er vanuit het mbo geen enkele respondent is die zichzelf een expert zou willen noemen. Ook tussen de profielen van onderwijskundige en informatiespecialist lijkt de verdeling van expertiseniveaus gelijk te zijn.

Tabel 3. Inschatting van expertise op het gebied van open leermaterialen, uitgesplitst naar onderwijssector en profilering ($n = 66$)

			Onderwijssector			Profilering	
Expertiseniveau	Aantal ($n = 66$)	Percentage	mbo	hbo	wo	O	I
Ik heb zeer weinig kennis en/of ervaring op het gebied van open leermaterialen	10	11,9%	2	4	4	6	4

Ik heb enige kennis en/of ervaring op het gebied van open leermaterialen	27	32,1%	4	13	10	19	8
Ik heb redelijk wat kennis en/of ervaring op het gebied van open leermaterialen, maar zou mijzelf geen expert willen noemen	18	21,4%	3	7	8	10	8
Ik ben een expert op het gebied van open leermaterialen	11	13,1%	0	5	6	5	6

NB. O = Onderwijskundige; I = Informatiespecialist

In de vragenlijst is vraag 3.3 opgenomen om te peilen wie er binnen de organisatie eigenlijk de drijvende krachten zijn achter de implementatie van open leermaterialen. Hierbij waren meerdere antwoordopties mogelijk. 35,7% ($n = 35$) van de respondenten geeft aan dat werkgroepen of projectgroepen de drijvende kracht vormen; bij 32,7% ($n = 32$) zijn het ook docententeams die deze rol op zich nemen. Managementteams (8,2%), curriculumcommissies (3,1%), studenten (1%) en examencommissies (0%) lijken geen grote rol te spelen op het gebied van open leermaterialen. Ter aanvulling hebben 10 personen bij de categorie 'overige' aangegeven dat biblio- of mediathecarissen en informatiespecialisten ook een drijvende kracht zijn. Zes personen geven aan dat het individuen zijn die de drijfveer vormen; tegelijkertijd zijn er ook drie personen die bij deze vraag aangeven dat er helemaal geen drijvende krachten zijn binnen de organisatie.

De drijvende krachten lijken enigszins te verschillen per onderwijssector. 67% van de respondenten uit het mbo hebben docententeams als drijvende kracht genoemd, tegenover 39% in het hbo en 38% in het wo. In het hbo en wo lijken het juist vaker werk- of projectgroepen te zijn (respectievelijk 52% en 48%) dan in het mbo (33%). Ook hebben respondenten uit het hbo en wo vaker 'overige' als categorie geselecteerd, en door meerdere toevoegingen als 'university library staff' of 'universiteitsbibliotheek' blijkt dat de bibliotheek een grotere rol speelt in de wo-sector.

Enkele concrete voorbeelden die uit de interviews naar voren kwamen, zijn het al langer bestaande hbo-project [Samen Delen Verpleegkunde](#) en de [Veterinary Online Collection](#) van de vakgroep diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht. Ruud Dielen (Universiteit Utrecht) zegt hierover: "Dat project loopt via edusources [...] De vakgroep diergeneeskunde werkt samen met andere instellingen en hebben zelfstandig de eerste pilot binnen de UU gedraaid."

Ook blijkt uit de interviews dat projectgroepen op het gebied van open leermaterialen in veel gevallen nog maar recentelijk gestart zijn, zoals bij de HAN, Hogeschool Inholland en de Universiteit Utrecht. Deze projectgroepen bevinden zich nog in de opstartfase, waarbij het

opstellen van beleid een belangrijke eerste stap is. In sommige gevallen is het thema open leermaterialen nog bij één persoon belegd. Johanna Krijnsen (Hogeschool Inholland) zegt hierover: “Ik denk wel dat we in de startblokken staan om nu echt hiermee aan de gang te gaan, en dan zeker ook in verbinding met de verificatie van alle producten die we als hogeschool opleveren. [...] Ik moet zeggen, het staat in kinderschoenen; het ligt nu bij mij. Er is ook geen open education expertisegroep of werkgroep daarvoor. Wat ik in het begin ook al zei: we zijn ontzettend onderbezet. Het stapelt zich op, en we moeten wel gaan kijken: wat is nu onze eerste prioriteit? Want ik denk wel dat in 2024 ‘open’ een van de prioriteiten gaat worden.”

Cultuurverandering: open delen als de norm

Corine Martens (Deltion College) geeft aan dat er binnen haar instelling eigenlijk vrijwel nooit meer de vraag gesteld hoeft te worden of iemand het materiaal open wil delen: “De cultuurverandering is bij ons al eerder gestart. Dat je er met elkaar vanuit gaat, en ook als norm stelt, dat het open is. Als je het [materiaal, red.] niet open wilt zetten, dan ben je de uitzondering, in plaats van andersom. Eerder was het nog een punt van: ‘Oké, hier moeten we het nog even over hebben: wil je het openzetten?’, maar die vraag stellen we nu eigenlijk helemaal niet meer op die manier. We gaan ervan uit dat het open is en open blijft, dat de docenten hun materiaal bijvoorbeeld op Wikiwijs zetten of op Xerte. Open houdt in dat de link [in Xerte, red.] vrij beschikbaar is, maar nog niet dat het automatisch ook op Wikiwijs wordt geplaatst. [...] Maar: we hebben wel moeite om binnen Deltion, dus eigenlijk intern, al goed te delen wat we hebben. We zijn daarin nog echt zoekende hoe we dat wat soepeler kunnen doen. Daar worden op dit moment nog niet echt grote stappen in gezet, behalve dat het bij een aantal mensen op hun to-dolijst staat. Dat is al een uitdaging op zich.”

Ook Marike Drexhage (ROC van Amsterdam-Flevoland) geeft aan: “Ik merk wel dat steeds vaker het gesprek gevoerd wordt van: ‘Goh, we zitten eigenlijk allemaal hetzelfde wiel uit te vinden van publiek geld. Kunnen we daarin niet de krachten bundelen?’ We hebben steeds meer lesmateriaal nodig. We willen flexibeler dingen in kunnen zetten. Dat vraagt heel veel ontwikkelkracht. Kunnen we dat niet samen doen; dat merk ik wel, dat die beweging nu langzaam op gang komt en dat dat gesprek gevoerd wordt.”

Aan specifiek de personen die zich identificeren als onderwijskundige is tevens gevraagd in hoeverre zij benaderd worden voor onderwijskundig advies op het gebied van open leermaterialen. Van de 52 personen die deze vraag hebben ingevuld, geeft 44,2% ($n = 23$) aan dat zij zelf benaderd worden en advies geven op het gebied van open leermaterialen. Negen personen (17,3%) verwijzen iemand door naar een collega met meer expertise; een derde van de personen ($n = 18$) wordt niet benaderd met vragen over open leermaterialen. Twee personen hebben ‘overige’ als optie geselecteerd, maar dit niet nader toegelicht. Er zijn geen duidelijke verschillen tussen onderwijssectoren zichtbaar.

Bij de toelichting over het type advies dat onderwijskundigen aan docenten geven, worden veel verschillende antwoorden gegeven, die in lijn zijn met de resultaten van onderzoeksvraag 1a. Hierbij wordt het vaakst benoemd dat er advies gegeven wordt over het vinden van geschikt bestaand materiaal: zo geeft een respondent aan dat hij/zij voornamelijk advies geeft over “waar te vinden [is] en hoe het makkelijk naar eigen hand te zetten is”. Een andere respondent zegt hierover: “Ik probeer regelmatig bij docenten het gesprek te voeren of ze al hebben gekeken

naar andere open leermaterialen voordat ze zelf materialen gaan ontwikkelen.” Dergelijk advies richt zich met name op bewustwording van open leermaterialen bij cursusontwerp.

“Het idee is dat het maken van leermateriaal altijd iets oplevert dat breder gedeeld kan worden. Soms is het een lesbrief en die delen we dan op mbomediawijs.nl of met andere docenten van elke instelling, dus er zit wel ook altijd een soort publicatiedeel aan om eigenlijk anderen ook mee te nemen in wat we hebben geleerd.”

- Miriam van der Meiden (Mediacollege Amsterdam)

Ook wordt er ondersteuning geboden bij het uploaden van materiaal in bestaande repositories, zoals het Open Textbook-platform van de TU Delft. Onderwijskundigen met een beleidsgerelateerde functie (bijv. onderwijskundig adviseurs) richten zich vaker op zaken rond open leermaterialen “waar nog geen oplossing voor is”. Onderwijskundigen met een ict-gerelateerde functie (bijv. ICTO-adviseurs) richten zich vaker op het gebruik van functioneel beheer van specifieke tools en infrastructuur, zoals Grasple of Xerte.

“Docenten komen niet voor advies; die komen voor hulp.”

- Jules van Horen (Radboud Universiteit Nijmegen)

21,8% ($n = 12$) van de 55 respondenten die zich identificeren als onderwijskundige stimuleert docenten (pro)actief om hun studenten gebruik te laten maken van open leermaterialen als onderdeel van de cursus, ook wel bekend als het toepassen van Open Pedagogy (Post et al., 2022). 10,9% ($n = 6$) doet dit alleen als ze hier een vraag over krijgen (reactief); een kwart van de respondenten doet dit slechts heel af en toe. 27,3% ($n = 15$) doet dit over het algemeen niet en 14,5% ($n = 8$) geeft iets anders aan, zoals “ik geef dit te weinig aandacht” of “dit is op dit moment nog in ontwikkeling”. Bij de verschillen tussen onderwijssectoren valt op dat 37,5% van de respondenten uit de mbo-sector aangeeft actief open pedagogy te stimuleren, ten opzichte van 11,1% uit het hbo en 24,1% uit het wo. In een van de interviews met iemand uit de mbo-sector kan afgeleid worden dat dit waarschijnlijk te verklaren is doordat het materiaal dat binnen het mbo gemaakt wordt, vaak echt onderdeel is van een blend. Het zijn vaak opdrachten die in de praktijksetting uitgevoerd moeten worden, waar praktijklessen of stage-opdrachten aan gekoppeld zijn. In dat geval is het wellicht makkelijker om aan docenten te adviseren dat zij hun studenten ook moeten stimuleren om hun opdrachten of materialen ook open te delen. In een van de interviews wordt echter ook aangegeven dat open pedagogy vaak nog “een te grote stap is voor iemand die niet gewend is om met open leermaterialen te werken”.

Open leermaterialen maken vaak nog geen vast onderdeel uit van de didactische trainingen voor docenten

Op de vraag in hoeverre het gebruik van open leermaterialen geïntegreerd is in bestaande cursussen is nadrukkelijk gevraagd naar didactische programma's zoals de Basiskwalificatie Onderwijs (BKO; wo-sector), Basiskwalificatie Didactische Bekwaamheid (BDB; hbo-sector), of Pedagogisch Didactisch Getuigschrift (PDG; mbo-sector). Vaak zijn het onderwijskundig medewerkers die deze cursussen verzorgen. Uit de resultaten blijkt dat slechts één persoon heeft aangegeven dat het thema ‘open leermaterialen’ een vast onderdeel uitmaakt van de

BKO⁵. In ongeveer de helft van de gevallen ($n = 26$) maken open leermaterialen geen onderdeel uit van BKO, BDB of PDG. Negen personen (16,7%) hebben aangegeven dat het een facultatief onderdeel van het programma is, bijvoorbeeld wanneer het als een keuze-opdracht in de cursus geïntegreerd is. Dit antwoord is voornamelijk gekozen door respondenten uit de wo-sector (66,7%), dus hier betreft het veelal de BKO. 18 personen hebben bij deze vraag 'overig' ingevuld; hierbij geven zij voornamelijk aan dat ze het niet weten. Een van de respondenten geeft aan dat het momenteel in ontwikkeling is: "De UB is in gesprek [...] om zoeken en maken/ontsluiten van open leermaterialen onderdeel te laten zijn van het BKO-programma".

Vincent Hendriks (Open Universiteit) zegt in het interview op de vraag of het aan bod komt binnen het cursusaanbod: "Bij de verschillende cursussen van de basiskwalificatie onderwijs - bij 'toetsen en beoordelen' komt het niet aan bod, bij 'groepslessen geven' komt het niet aan bod, bij 'kennismaking' komt het niet aan bod. Het zou aan bod kunnen komen bij de cursus onderwijsontwikkeling, maar daar heb ik geen zicht op." Een ander licht toe: "Het maken van onderwijs en het publiceren en delen daarvan is gewoon niet een basisvaardigheid die in de BKO terugkomt op dit moment. Het wordt echt gezien als een meer *advanced skill* voor docenten. Dat neemt niet weg dat zij [Teaching and Learning Services, red.] ook wel inzien dat dit wel iets is wat eraan zit te komen."

Een voorbeeld uit de wo-context

Bij de Rijksuniversiteit Groningen maakt het thema 'open leermaterialen' deel uit van de BKO-module *Designing your education*. Tijdens een fysieke bijeenkomst krijgen docenten een introductie van 30 minuten over open leermaterialen, verzorgd door een collega werkzaam bij de Universiteitsbibliotheek. De bijbehorende vervolgoopdracht - een plan schrijven voor het gebruik van open leermaterialen binnen het eigen onderwijs - is facultatief. In de praktijk blijkt dat maar zeer weinig docenten gebruik maken van deze mogelijkheid.

Het eigen materiaal dat door onderwijskundigen gebruikt wordt in eigen cursusaanbod (bijvoorbeeld presentaties of werkbladen) zijn bij 11 van de 55 respondenten open beschikbaar en vindbaar in een online repository, zoals bij mbomediawijs.nl. Bij 14 van hen zijn de materialen naar eigen zeggen open beschikbaar, maar niet geüpload in een online repository of op een openbaar platform. Een voorbeeld hierbij is dat de materialen voor docenten en collega's gedeeld worden via gedeelde drives, zoals Google Drive of Microsoft Teams. Het lijkt er in sommige gevallen op dat bij deze vraag 'open beschikbaarheid' wellicht niet overal op dezelfde wijze geïnterpreteerd is. 22 personen geven aan dat hun materiaal niet open beschikbaar is. Bij de toelichting op de categorie 'anders' ($n = 8$) geven sommigen aan dat ze "hier nog niet over nagedacht" hebben of dat de materialen "na evaluatie open beschikbaar komen". Eén persoon geeft aan gebruik te maken van vrije graphics, maar zijn eigen materiaal niet te delen. Er zijn geen verschillen tussen de onderwijssectoren waarneembaar.

⁵ Aangezien deze respondent slechts 'university' heeft ingevuld bij zijn/haar onderwijsinstelling, valt niet te achterhalen welke instelling dit is. Wel wordt aannemelijk geacht dat hier de BKO bedoeld wordt. Aangezien het slechts één respons is, kan niet met zekerheid gezegd worden of dit ook daadwerkelijk geïntegreerd is in het BKO-programma van deze (onbekende) instelling.

Ook blijkt uit de interviews dat niet iedereen altijd zelf gebruikmaakt van open leermaterialen wanneer iemand zelf aan het eigen cursusaanbod werkt. Irma van Houts (HAN University of Applied Sciences) merkt hierbij op dat het voor bijvoorbeeld docenten niet altijd duidelijk is wat er bijvoorbeeld wel binnen, maar niet buiten de instelling gebruikt mag worden (reprorechten, of de uitzondering voor het gebruik van materialen met onderwijsdoeleinden). Hierdoor is het soms lastig om te bepalen of het eigen materiaal een CC-licentie kan krijgen. Iemand anders geeft aan: “ik doe het niet met regelmaat, maar wel af en toe als het nodig is.”

“Het is grappig, af en toe vergeet ik het. Dan zit ik een workshop te maken en denk ik: ‘O ja, misschien moet ik even kijken of er materiaal beschikbaar is’. Ondanks dat ik er zelf zoveel mee bezig ben, moet het bij mij echt nog een beetje in mijn systeem komen: practice what you preach.”

- Ruud Dielen (Universiteit Utrecht)

De meerwaarde van onderwijskundig ict-professionals: kwaliteit, didactiek en expertise

Vraag 4.4 was een open vraag over de meerwaarde van onderwijskundig ict-professionals bij het gebruik van open leermaterialen. De antwoorden die hierop zijn gegeven zijn gecategoriseerd op basis van de inhoud. Tabel 4 laat de categorieën zien met daarbij enkele concrete voorbeelden. Hieruit blijkt dat het bijdragen aan inhoudelijke kwaliteit, de koppeling met didactiek, kennis van materialen of technologie en praktische ondersteuning het vaakst genoemd worden als meerwaarde.

Tabel 4. Wat is de meerwaarde wanneer onderwijskundig ict-professionals meewerken aan open leermaterialen? (n = 37)

Categorie	Aantal	Voorbeeld(en)
Kwaliteit van materialen	10	‘Kan bijdragen aan beter kwaliteit van de leermaterialen, minder auteursrechten schendingen, of betere vindbaarheid van de materialen online’ ‘De kwaliteit van de selectie van de leermaterialen kan worden verbeterd’ ‘Kwaliteitsverbetering, verhouding tussen gratis en niet-gratis leermaterialen verandert’
Onderwijskundige visie, koppeling met didactiek	7	‘Een andere blik op het onderwijs dan de docenten. Meer onderwijskundig versus inhoudelijk.’ ‘De verbinding / integratie met het onderwijs en in concreto met het curriculum’ ‘Verantwoord onderwijskundig inpassen van open leermaterialen in het onderwijs, d.m.v. advies onderwijskundige’
Kennis (van materialen of technologie)	7	‘We hebben goed zicht op huidige leermaterialen, [...] we weten welke ICT tools er zijn’ ‘De techniek en de inhoud wordt samengevoegd’

		'Niet steeds zelf het wiel hoeven uit te vinden'
Praktische ondersteuning	7	'De meerwaarde zit hem in het ontlasten van de docenten en het uitzoeken van de mogelijkheden voor hen: voor docenten is het nog onduidelijk welke mogelijkheden er zijn om hun onderwijsmateriaal te presenteren. Vandaar dat het handig is als hen gebruiksklare oplossingen worden geboden' 'Begeleiden van docenten bij het ontwikkelen van leermaterialen'
Toegankelijkheid	4	'That the resources are accessible to a broader audience' 'Zorgt ervoor dat iedereen toegang heeft tot de stof'
Duurzaamheid	3	'Draagt bij aan verduurzaming van onderwijs(innovatie), efficiency, en kwaliteitsborging (op termijn) 'Betere inbedding in het onderwijs, meer duurzaam hiermee werken'
Voorbeeldfunctie	3	'[...] demonstrating value in an OER approach, and modeling good practice'
Nabijheid docenten	2	'Zij zitten dichterbij de docenten. Maken onderdeel uit van het docententeam'
Gebruik stimuleren	1	'Dan gaan docenten het eerder gebruiken'

NB. In sommige antwoorden zijn meerdere categorieën aan bod gekomen.

Hoewel veel respondenten hebben aangegeven dat onderwijskundig ict-professionals van invloed kunnen zijn op de kwaliteit van leermaterialen, zijn er ook personen die hier anders tegenover staan. Zo zegt Corine Martens (Deltion College): "Het hoeft niet perfect te zijn voordat je het mag delen. Dus je mag ook best wel materiaal, wat misschien nog niet aan de kwaliteitsstandaarden voldoet, toch wel delen. Dat heeft vooral te maken met dat ik eigenlijk geloof dat het open delen meer oplevert op het gebied van inspiratie dan op het gebied van hergebruik. [...] Kijk, als docenten zelf gaan ontwikkelen, dan is dat vaak omdat er een hiaat zit in hun onderwijsaanbod ten opzichte van de doelen die ze willen bereiken. Dat is over het algemeen een uniek hiaat. Als ze dan materiaal gaan ontwikkelen, doen ze dat voor hun eigen groep studenten. Dan kunnen ze alle fouten die ze daarin maken, in de zin van dat het didactisch niet zo sterk is of vormgeving-technisch niet zo sterk is, of dat het niet zo sterk geschreven is, eigenlijk heel makkelijk corrigeren door daar in de les in het contact met hun studenten gewoon op te sturen en dingen toe te lichten."

Ook is het hier belangrijk om toe te lichten dat kennis en expertise vaak belegd zijn bij één of enkele onderwijskundig ict-professionals binnen de instelling, en dat projecten of werkzaamheden soms stil komen te liggen wanneer deze personen vertrekken. In het interview met Cynthia Halfwerk (Hogeschool Saxion) kwam bijvoorbeeld naar voren: "Die [collega, red.] is helaas net daarmee gestopt. [...] Dus moeten we even kijken hoe we dat verder op gaan pakken. Op dit moment ligt dat ook een beetje stil, en nu het project niet meer zo aangedreven wordt, zakt het aanbod ook heel erg in. Er is ook wel een kernteam, maar je merkt dat nu onze landelijke projectleider gestopt is, dat het heel moeilijk blijkt om het goed voort te zetten en om iedereen bij elkaar te krijgen."

3.2.2 Samenwerking binnen en tussen instellingen

Samenwerking vindt zowel binnen als buiten het eigen team plaats, maar niet iedereen is overal bij betrokken

Om de samenwerking op het vlak van open leermaterialen te bestuderen is allereerst gekeken naar stellingen over de mate van samenwerking: met wie wordt er samengewerkt en in welke mate? In totaal hebben 72 personen deze stellingen beantwoord, waarbij 32 personen (44,4%) aangeven dat zij op dit vlak samenwerken met collega's binnen hun *eigen* team en 33 personen (45,8%) aangeven dat zij ook actief samenwerken met collega's *buiten* hun eigen team. Hierbij zijn er 24 personen, dus een derde van alle respondenten, die bij beide opties positief geantwoord hebben; zij werken dus zowel binnen als buiten hun eigen team samen met collega's op het vlak van open leermaterialen. Een concreet voorbeeld hierbij is wanneer er wordt samengewerkt met audiovisuele afdelingen om openbaar audio- of videomateriaal te creëren. Een ander voorbeeld is de Radboud Universiteit Nijmegen, waar Jules van Horen intensief samenwerkt met een grote groep studenten. Dit levert volgens hem het volgende voordeel op: "Als je daarmee samenwerkt, heb je meteen het studentenperspectief op wat je aan het ontwikkelen bent. Dat is echt super handig."

Het valt hierbij op dat niemand uit de mbo-context 'geheel mee eens' heeft geantwoord op de stelling dat zij met collega's binnen hun eigen team samenwerken, ten opzichte van 21,9% in het hbo en 28,6% in het wo. Vrijwel hetzelfde geldt voor de stelling over samenwerking buiten het eigen team: ook hierbij selecteert niemand uit de mbo-context 'geheel mee eens' ten opzichte van 25% uit zowel de hbo- als de wo-context. Mogelijk werken medewerkers uit het mbo vaker met één team samen op dit vlak, omdat deze teams hier specifiek op gefocust zijn, zoals ook genoemd wordt door in de interviews met medewerkers uit de mbo-sector. Toch is het niet zo dat er helemaal niet wordt samengewerkt buiten het eigen team: zo is Miriam van der Meiden (Mediacollege Amsterdam) werkzaam in het Practoraat Mediawijsheid, waarin vier Amsterdamse mbo-instellingen samenwerken en onderzoek doen naar de inzet van digitale middelen door docenten in de lespraktijk. Hierin komt open leermaterialen ook als thema aan bod.

Samenwerking tussen afdelingen op het gebied van open leermaterialen gebeurt vaak nog niet op reguliere basis

Op de specifieke vraag in hoeverre er sprake is van samenwerking tussen onderwijskundige afdelingen en bibliotheken of mediatheken geeft 16,6% ($n=12$) aan dat er zeer weinig samenwerking is, gevolgd door 19,4% ($n=14$) 'weinig', 38,9% ($n=28$) 'matig', wederom 19,4% ($n=14$) 'veel' en slechts 5,6% ($n=4$) selecteerde 'zeer veel'. Indien er sprake is van (zeer) veel samenwerking, komt dit vooral doordat er brede projectteams zijn samengesteld specifiek voor dit onderwerp, zoals binnen universiteitsbrede Open Science-programma's (bijv. Rijksuniversiteit Groningen, TU Delft) of het Samen Delen-project binnen Hogeschool Saxion en de projectgroep OpER van Hogeschool Inholland. Bij de HAN is er het project 'aanpak digitale leermaterialen', waar een projectgroep met medewerkers vanuit verschillende afdelingen aan 15 werkpakketten werkt. Naast projectgroepen, practoraten, *content creation teams* en regiegroepen worden verschillende stakeholders ook samengebracht in verandertrajecten en bij het gezamenlijk ontwikkelen van het professionaliseringsaanbod voor docenten. Ook maken informatiespecialisten soms deel uit van vakcommunity's binnen de hogeschool, Centres of Teaching and Learning (CTLs) of Teaching and Learning Netwerken (TLN).

“De samenwerking wordt aangestuurd door het 'Expertteam open leer materiaal'. Deze bestaat uit twee beleidsadviseurs, een onderwijscoach, een ICTO-coach en een informatiespecialist.”

- Yvonne van Weert (Avans Hogeschool)

Daarnaast is er ook sprake van samenwerking die informeel ontstaat wanneer twee personen van verschillende afdelingen veel contact onderhouden en/of elkaar verwijzen bij specifieke vragen om advies te kunnen bieden vanuit verschillende invalshoeken. Kortom, voor formele uitwisseling of samenwerking is er vaak sprake van centraal geleide projecten en initiatieven, terwijl de informele uitwisseling vaak plaatsvindt bij specifieke vragen waarbij men gebruik kan maken van elkaars expertise. Alleen in het wo hebben 4 respondenten (14,3%) aangegeven dat er ‘zeer veel’ samenwerking is tussen onderwijskundigen en bibliotheekmedewerkers; in het mbo en hbo was dit 0%.

Enkele voorbeelden van de beschrijvingen van samenwerking door de respondenten zijn ‘het ondersteunen van docententeams’, ‘samen werken aan scholingsaanbod’, ‘informatie over open leer materialen delen in onze eigen communicatiekanalen’, of ‘het samen opstarten van nieuwe projecten’. Ook uit de interviews komt naar voren dat sommige medewerkers via wat meer bekende websites of afdelingen het thema ‘open leer materialen’ bekendheid proberen te geven. Ruud Dielen van de Universiteit Utrecht geeft bijvoorbeeld aan dat hij [informatie over edusources en open leer materialen](#) heeft laten plaatsen op de veelgebruikte Teaching and Learning Collection-website, om zo de toegankelijkheid en vindbaarheid te vergroten. Ook de [TU Delft](#) en [Hogeschool Saxion](#) beschikken over uitgebreide informatiepagina’s over het thema open leer materialen.

In meerdere gevallen geven de respondenten aan dat samenwerking niet op structurele, maar op incidentele wijze plaatsvindt, bijvoorbeeld wanneer een onderwijskundige wordt uitgenodigd voor het opzetten van een vakcommunity. Bij de Open Universiteit, maar ook bij verschillende ROC's, hebben respondenten aangegeven dat de instelling niet over een eigen bibliotheek of mediatheek beschikt, waardoor de samenwerking tussen verschillende afdelingen lastiger is. In sommige gevallen, zoals bij Avans Hogeschool of het Deltion College, maken onderwijskundigen en informatiespecialisten deel uit van dezelfde afdeling, waardoor samenwerking gemakkelijk tot stand komt.

De leidinggevende kan van positieve invloed zijn op de praktijk

In de algemene sectie is allereerst gepeild wie de leidinggevenden zijn van de onderwijskundig ict-professionals. Net als bij deze laatstgenoemde worden ook hier veel verschillende functiebeschrijvingen gegeven, waarbij de ene leidinggevende de andere natuurlijk niet is. Toch gaat het in algemene zin vaak om teamleiders, afdelings- of domeinmanagers, projectleiders, coördinatoren, algemene managers, hoofden van afdelingen, of directeuren. In een enkel geval is de direct leidinggevende het CvB van de instelling, wanneer de respondent zelf de rol van directeur heeft.

Daarna is de stelling voorgelegd of de leidinggevende het gebruik van open leer materialen stimuleert. Hierbij hebben 26 van de 72 respondenten (36,1%) instemmend geantwoord; 37,5% is het oneens met deze stelling (zie Tabel 5). Er zit dus veel verschil in de respons op deze stelling. Deze verschillen zijn goed zichtbaar bij een uitsplitsing naar profilering; waar slechts

20,4% van de onderwijskundigen positief antwoordt op deze stelling, stemt 60,7% van de informatiespecialisten in met deze stelling. Tussen de verschillende onderwijssectoren zijn geen duidelijke verschillen zichtbaar; de verdeeldheid in de antwoorden is overal nagenoeg gelijk. Wel is het zo dat degene die ‘zeer mee eens’ hebben geselecteerd bij deze stelling vaak medewerker zijn van een specifieke projectgroep op het gebied van open leermaterialen of hier een grote verantwoordelijke rol in hebben, zoals een Open Education pillar lead, senior informatiespecialist, senior adviseur onderwijsinnovatie, of afdelingshoofd onderwijsondersteuning universiteitsbibliotheek.

Tabel 5. Stimulering door leidinggevenden en instelling op het gebied van open leermaterialen (n = 72)

Stelling	Aantal (n = x)	Zeer mee eens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Zeer mee eens
Het gebruik van open leermaterialen wordt actief gestimuleerd door mijn leidinggevende.	72	13 (18%)	14 (19%)	19 (26%)	12 (17%)	14 (19%)
<i>Onderwijskundigen</i>	44	12 (27%)	9 (21%)	14 (32%)	5 (11%)	4 (9%)
<i>Informatiespecialisten</i>	28	1 (14%)	5 (18%)	5 (18%)	7 (25%)	10 (36%)
Het gebruik van open leermaterialen wordt actief gestimuleerd binnen mijn instelling.	72	11 (15%)	17 (24%)	23 (32%)	19 (26%)	2 (3%)
<i>mbo</i>	12	1 (8%)	4 (33%)	5 (42%)	2 (17%)	0 (0%)
<i>hbo</i>	32	5 (16%)	7 (22%)	10 (31%)	10 (31%)	0 (0%)
<i>wo</i>	28	5 (18%)	6 (21%)	8 (29%)	7 (25%)	2 (7%)

Uit de interviews komt ook terug dat leidinggevenden een zekere rol spelen bij de adoptie van open leermaterialen binnen de instelling. Zo zegt Corine Martens (Deltion College) hierover: “Een van de directeurs van Deltion heeft gewoon uitgesproken dat we hier als Deltion achter staan. Dat helpt wel heel erg in ‘een stukje mandaat voelen’. Als je dat ook uitspreekt richting teams, dan voel je je gewoon heel erg gesteund door je organisatie. Dat het niet alleen maar onze wens is, maar dat het een wens is die ook echt vanuit de directeurs gesteund wordt.” Daarnaast geeft Ruud Dielen (Universiteit Utrecht) aan: “Sinds kort heeft een organisatieverandering plaatsgevonden waardoor onderwijs belangrijker wordt geacht binnen

de ondersteuning van de bibliotheek - en vanuit daar dus ook de ambitie om docenten te gaan ondersteunen met het delen van open leer materiaal.”

Open leer materialen vaak nog niet expliciet in het beleid opgenomen, en daarom niet altijd actief gestimuleerd binnen de instelling

Bij deze onderzoeksvraag is gekeken naar in hoeverre het gebruik van open leer materialen terugkomt in de visie van de instelling, in hoeverre het gebruik van open leer materialen actief gestimuleerd wordt binnen de instelling (zie Tabel 5) en wat volgens de respondenten het niveau van de instelling is op het gebied van open leer materialen. 24,2% van de respondenten ($n = 15$) antwoordt bevestigend op de vraag of open leer materialen als thema terugkomt in de onderwijsvisie van de instelling. Meer dan de helft (54,8%, $n = 34$) geeft aan dat het volgens hen *niet* in de onderwijsvisie van hun instelling staat. Er is ook nog een groep van 13 respondenten (21%) die ‘anders’ hebben geselecteerd; hierbij wordt bijvoorbeeld als toelichting gegeven dat het slechts impliciet wordt vermeld, dat er momenteel gewerkt wordt aan deze visie, of dat men het gewoonweg niet weet. Zo geeft iemand aan: “Het wordt benoemd, maar niet zo duidelijk dat het een overtuigende ‘JA’ is”. De term ‘open’ komt bijvoorbeeld wel terug in algemene thema’s uit de beleidsstukken, maar dit is in deze gevallen vaak niet expliciet gerelateerd aan open leer materialen. Hierbij zijn geen verschillen zichtbaar tussen de verschillende onderwijssectoren. Ook variëren de antwoorden van de respondenten van dezelfde instelling; dat wil zeggen, er zijn respondenten die bij dezelfde instelling werken, waarbij de ene ‘ja’ heeft geselecteerd, en de ander ‘nee’.

Ook in de interviews komt terug dat er weliswaar gewerkt wordt aan een (herziene) onderwijsvisie waarin open leer materialen nadrukkelijker naar voren komen, maar veel instellingen zijn nog zoekende hierin. Jules van Horen (Radboud Universiteit Nijmegen) legt uit: “Het wordt vermeld in de onderwijsvisie, bereikt tevens het beleidsniveau, maar raakt de uitvoeringspraktijk (nog) niet”. Een pluspunt is wel dat dergelijk beleid vaak in samenspraak met docenten en onderwijskundig ict-professionals opgesteld wordt, zoals bij Avans Hogeschool, HAN University of Applied Sciences, Hogeschool Inholland, en de TU Delft.

“Het is heel zacht; het is meer een wens dan dat het een eis is. Het wordt wel aangemoedigd, maar het is nergens vastgelegd van ‘zo gaan we doen, dit zijn de doelen die we stellen’.”

- Cynthia Halfwerk (Hogeschool Saxion)

Volgens 29,1% van de respondenten wordt het gebruik van open leer materialen actief gestimuleerd binnen de instelling (zie Tabel 5). Een derde van de respondenten is neutraal, en de meerderheid is het oneens met deze stelling. Bij een vergelijking van de onderwijssectoren valt op dat men in het wo en hbo vaker een positief antwoord gaf (respectievelijk 32,1% en 31,3%) ten opzichte van respondenten uit het mbo (16,7%).

De mogelijke invloed van instellingsbeleid op het gebruik van open leermaterialen

Irene (Rijksuniversiteit Groningen) vergelijkt het gebruik van open leermaterialen met het Open Access publiceren van wetenschappelijke artikelen: “Ik denk op zich wel dat het realistisch zou kunnen zijn. Het zal wel een tijd duren voordat het misschien geïntegreerd raakt. Je ziet bijvoorbeeld wel, als het gaat om Open Access publiceren, dat volgens mij bijna iedereen dat nu doet. Dat was denk ik 10 jaar geleden nog niet zo, maar nu is het wel bijna de standaard. Dus als het op een gegeven moment de standaard zou zijn, van ‘hé, je leermaterialen moeten open zijn, die moet je delen’, dan denk ik wel dat dat realistisch zou kunnen zijn.”

Uit een paar interviews blijkt dat het ondertekenen van de Verklaring naar een nationale aanpak digitale en open leermaterialen (Universiteiten van Nederland, Vereniging Hogescholen, en SURF, 2022) en de voorgestelde plannen uit de Regie op leermaterialen (de Jong & van den Berg, 2022) van invloed zijn geweest op de lokale initiatieven die binnen een instelling zijn ontstaan. Zo is er bij Avans Hogeschool een expertteam open leermaterialen ingericht dat onder meer als doel heeft het beleid rond open leermaterialen vorm te geven. Ook kunnen subsidies een financiële prikkel bieden om het werken met open leermaterialen te stimuleren, zoals het geval is bij het Practoraat Mediawijsheid (een samenwerking tussen ROC van Amsterdam-Flevoland, HMC en Mediacollege Amsterdam), dat deels gesubsidieerd wordt vanuit de aanvraag van de [kwaliteitsagenda](#) door het Mediacollege Amsterdam. “En de scholen leggen zelf ook structureel geld in, dus daarmee maakt het wel deel uit van het beleid”, aldus Miriam van der Meiden. Binnen Hogeschool Inholland zijn verschillende projecten gefinancierd naar aanleiding van de Regie op leermaterialen.

De meeste respondenten (bijna de helft) geven aan dat hun instelling zich volgens hen op pioniersniveau⁶ begeeft op het gebied van open leermaterialen (zie Tabel 6). Dit betekent dat deze personen van mening zijn dat hun instelling weliswaar een visie en doelstellingen heeft met daarin de belangrijkste richtlijnen voor het gebruik van open leermaterialen, maar dat personeel nog grotendeels informeel samenwerkt op dit vlak. In 38,9% van de gevallen schat men de eigen instelling in op het afdelings-of faculteitsniveau, wat inhoudt dat er wel sprake is van (ad-hoc) formele samenwerking, maar nog niet vanuit een centrale identiteit binnen de organisatie. Slechts een klein deel van de respondenten geeft aan dat de organisatie zich op instellingsniveau of instellingsoverstijgend niveau bevindt (respectievelijk 6,9% en 5,6%). Dit zijn enkel respondenten uit het hbo en wo. Deze laatste twee categorieën houden in dat de instelling strategische doelen rond het gebruik van open leermaterialen heeft vertaald in concrete standaarden en prestatie-indicatoren, en dat medewerkers worden gestimuleerd om actief ideeën en oplossingen in te brengen om open leermaterialen beter in te zetten. Bij het instellingsoverstijgend niveau wordt er ook samengewerkt met externe partners en geven inzichten uit de praktijk op betrouwbare wijze richting aan de activiteiten van medewerkers en de organisatie.

De vier respondenten die ‘instellingsoverstijgend niveau’ hebben geselecteerd, zijn werkzaam bij de Rijksuniversiteit Groningen, de Hanzehogeschool Groningen en de Hogeschool Utrecht. Uit de interviews blijkt echter dat iemands rol binnen de organisatie sterk van invloed is op de inschatting van het instellingsniveau. Zo zijn er twee onderwijskundigen binnen de Rijksuniversiteit Groningen die de organisatie verschillend inschatten. Een van hen is lid van het Open Education team van de instelling en geeft aan dat de instelling zich op

⁶ <https://www.versnellingsplan.nl/Kennisbank/quickscan-gebruik-open-leermaterialen/>

instellingsoverstijgend niveau bevindt. Irene, tevens onderwijskundige bij de Rijksuniversiteit Groningen, schat de instelling echter op afdelings- of faculteitsniveau in. In het interview zegt zij hierover: “Misschien weet ik het gewoon niet. Ik merk wel dat het door sommige mensen belangrijk wordt gevonden, doordat ik bijvoorbeeld af en toe van de bibliotheek berichten krijg. En dan zie ik wel eens open leermaterialen, oké, maar volgens mij staat het niet in het strategisch plan. Volgens mij zit er meer in over open publiceren, open access, maar echt over open leermaterialen? Maar het kan zijn dat ik dat dus gewoon niet weet, en dat het bij mij niet bekend is.” Ook andere geïnterviewde personen geven aan dat zij vaak gewoonweg niet weten hoe de instelling formeel gezien met open leermaterialen omgaat.

Tabel 6. Inschatting van het niveau van de eigen instelling op basis van de categorieën uit de Quickscan (n = 72).

Niveau instelling	Aantal (n = 72)	Percentage	Onderwijssector		
			mbo (n = 12)	hbo (n = 32)	wo (n = 28)
Pioniersniveau	35	48,6%	8	14	13
Afdelings- of faculteitsniveau	28	38,9%	4	11	13
Instellingsniveau	5	7%	0	4	1
Instellingsoverstijgend niveau	4	6%	0	3	1

3.3 Behoeftetepeiling producten en professionele ontwikkeling

3.3.1 Benodigde kennis, faciliteiten en middelen

Er is behoefte aan landelijk beleid, instellingsbeleid, en scholing op het gebied van open leermaterialen

Over het algemeen is er behoefte aan professionele ontwikkeling. Meer dan tweederde (68,2%) van de respondenten was het eens met de stelling ‘Ik zou mij meer willen verdiepen in het thema open leermaterialen’. Hierbij hebben alle respondenten uit het mbo positief geantwoord (100%), vergeleken met 75,9% van de respondenten uit het hbo en 50% van de respondenten uit het wo. Daarbij geeft ook bijna tweederde (63,6%) van alle respondenten aan dat zij voldoende mogelijkheden ervaren in hun huidige werkzaamheden om zich te verdiepen in open leermaterialen. 19,7% is neutraal, en 16,7% ervaart onvoldoende mogelijkheden. Hierbij zijn weinig verschillen zichtbaar tussen de onderwijssectoren.

Er kwamen veel verschillende antwoorden op de vraag waar de respondenten op dit moment behoefte aan hebben. Hierbij konden meerdere antwoorden geselecteerd worden. Tabel 7 laat zien waar de respondenten het meeste behoefte aan hebben. Een duidelijk beleid binnen de instelling of een duidelijk landelijk beleid staan hierbij op nummer 1. Daarna volgen professionaliseringsmogelijkheden en uitwisseling van ervaringen. Yvonne van Weert (Avans Hogeschool) geeft bijvoorbeeld aan dat onderwijskundig ict-professionals vaak tools en

instrumenten missen om met het thema aan de slag te kunnen gaan. De antwoorden zijn evenredig verdeeld tussen de onderwijssectoren en profileringen; er zijn weinig opvallende verschillen te zien. Het valt wel op dat informatiespecialisten vaker een duidelijk centraal beleid hebben geselecteerd in plaats van een beleid binnen de instelling. En hoe kun je een nieuw beleid het beste uitdragen binnen de instelling? Marike Drexhage (ROC van Amsterdam-Flevoland) heeft hier wel een idee bij: “Maak het sexy. Daarmee bedoel ik: het moet niet iets heel zwaars zijn. Het moet aantrekkelijk zijn. [...] Bijvoorbeeld een proceskaart met hele makkelijke stappen, hoe je het kan doen, ik denk dat dat ook heel erg scheelt. Alle instelling hebben volgens mij ‘inclusie’, ‘sociale innovatie’ en ‘duurzaamheid’ in hun strategie staan (of in andere woorden, maar zoiets), en dit [thema open leermaterialen, red.] hangt er zo mooi onder.”

Het belang van centraal landelijk beleid rond open leermaterialen

Meerdere respondenten benadrukken het belang van centraal landelijk beleid rond open leermaterialen. Cynthia Halfwerk (Hogeschool Saxion) zegt hierover: “Het is wat mij betreft nog allemaal te vrijblijvend. Daarom zou ik het landelijk willen zien, ook omdat er vanuit het ministerie wordt gezegd: ‘Zoveel moet open zijn, die gouden route, groene route - dat allemaal. Ik heb het idee dat als het landelijk meer wordt opgelegd, dat dan pas de noodzaak echt gevoeld wordt. Nu doet iedereen het nog een beetje voor zichzelf. De enthousiastelingen binnen de organisaties, die gaan ervoor, maar krijgen nog niet genoeg steun, en iedereen wacht denk ik een beetje op elkaar.”

Johanna Krijnsen (Hogeschool Inholland) stipt hierbij nog aan: “De Europese Unie doet hier heel veel aan. De Europese Unie heeft hier voorbeelden, beleid op in alles (wereldwijd ook), maar binnen Nederland is dit niet georganiseerd. De Vereniging van Hogescholen zou daar ook een rol in kunnen spelen. Bijvoorbeeld dat de hogescholen en de universiteiten samen daar beleid op gaan maken. Nu met Npuls krijgt dat natuurlijk wel een grote start, en een grote financiële injectie, dus er is ook geld beschikbaar. Maar iedereen is het allemaal weer binnen zijn eigen hogeschool aan het uitzoeken, en ik denk dat we ons daar beter in kunnen verenigen, in kunnen samenwerken.”

Tabel 7. Behoeftes op het gebied van open leermaterialen, uitgesplitst naar onderwijssector en profilering (n = 66)

Behoefte	Aantal (n = 66)	Percentage	Onderwijssector			Profilering	
			mbo (n = 9)	hbo (n = 29)	wo (n = 28)	O	I
Een duidelijk beleid rond open leermaterialen binnen de eigen instelling	38	57,6%	4	17	17	23	15
Een duidelijk centraal (landelijk) beleid rond open leermaterialen	37	56,1%	6	17	14	19	18

Professionaliseringsmogelijkheden zoals scholing, cursussen en workshops	29	43,9%	7	11	11	17	12
Uitwisseling van ervaringen en tips in een vakcommunity	25	37,9%	2	11	12	15	10
Uitwisseling van ervaringen en tips tijdens congressen	20	30,3%	5	8	7	12	8
Ondersteuning vanuit mijn leidinggevende	9	14%	2	4	3	6	3
Advies op het gebied van metadatering van open leermaterialen	9	14%	2	5	2	3	6
Advies op het gebied van auteursrecht (bijv. Creative Commons-licenties)	11	16,7%	2	3	6	6	5
Erkenning en waardering van mijn werk op het gebied van open leermaterialen (bijv. in HR-gesprek)	11	16,7%	1	5	5	6	5
Betere ICT-faciliteiten	14	21,2%	3	6	5	10	4
Anders	6	9%	0	2	4	4	2

NB. O = Onderwijskundige; I = Informatiespecialist

De optie ‘betere ICT-faciliteiten’ werd door Michiel de Jong (TU Delft)⁷ als volgt toegelicht: “Wij willen eigenlijk een centrale hosting-oplossing, zodat die [open, red.] boeken niet op persoonlijke servers van docenten staan. Zodat wanneer die in het onderwijs worden gebruikt, dat ze te allen tijde gewoon open zijn en bruikbaar zijn. Maar daar hebben we een centrale hosting-oplossing voor nodig. Dit is echt een typisch voorbeeld voor iets wat SURF naar ons idee heel goed zou kunnen en waar we heel veel aan zouden hebben.”

Zaken die onder ‘anders’ werden genoemd waren ‘Duidelijk gevoerde regie (curatorschap) op bronnen’, ‘Betere kwaliteit open leermiddelen’ en ‘Beleidskeuze voor een interdisciplinaire instellingswerkgroep die invulling geeft aan het beleid en als aanjager gaat fungeren’. Ook waren er 3 respondenten die hebben aangegeven nergens behoefte aan te

⁷Per 1 maart is Michiel de Jong werkzaam bij de HAN University of Applied Sciences. Tevens is hij betrokken als Expert open leermaterialen bij Npuls.

hebben. Zo werd in een van de interviews het volgende aangegeven: “Ik voel niet de intrinsieke motivatie om daar veel meer over te leren, hoewel ik wel denk dat het belangrijk is. Maar ja, er zijn zoveel dingen eigenlijk meer belangrijk. [...] Ik werk nog veel meer met docenten die nog klassieke hoorcolleges geven en alleen maar zenden; dan is mijn prioriteit absoluut niet [het adviseren over] open leermaterialen.” Marike Drexhage (ROC van Amsterdam-Flevoland) geeft aan het wel een interessant thema te vinden, maar: “Ons content creation team is de expert [op het gebied van open leermaterialen, red.], dus als ik er iets over wil weten: dit is hun portefeuille - dan vraag ik het aan hen en ga ik er vanuit dat zij mij kunnen helpen.”

Tot slot vormde de vraag ‘waar we morgen nog mee zouden moeten starten’ een vervolg op het voorgaande. De antwoorden die hierop zijn gegeven, zijn gecategoriseerd op basis van de inhoud. Tabel 8 laat de categorieën zien met daarbij enkele concrete voorbeelden. Scholingsmogelijkheden en beleid komen hierin wederom vaak terug; een opvallende nieuwe categorie is die van promotie, enthousiasmeren en bewustzijn vergroten. Ook werd er relatief vaak ingegaan op het verbeteren van huidige platforms. Het motiveren van docenten zou bijvoorbeeld op lokaal niveau binnen de instelling moeten plaatsvinden.

“Het ontwikkelen of bijdragen aan open educational resources is heel uitdrukkelijk bij de centrale ondersteuning belegd, en dat is een reusachtige afstand tot de mensen in de dagelijkse praktijk van die primaire processen. De centrale ondersteuning zou daar veel proactiever mee moeten gaan vermarkten binnen de organisatie. En dan moet je het op de juiste manier vertellen, dus meteen [ingaan op] praktisch operationeel nut, wat je daaraan kan hebben, en meteen erbij vertellen welke ondersteuning je daarbij kan krijgen. Als het een verhaal wordt van: ‘Kijk, hier heb je hoogwaardige kwalitatieve materialen en die zijn voor heel Nederland’, dan denk je ‘ja joh, dankjewel, dan kijk ik nog even verder.’”

- Jules van Horen (Radboud Universiteit Nijmegen)

Tabel 8. Waar zouden we morgen mee moeten beginnen? (n = 58)

Categorie	Aantal	Voorbeeld(en)
Scholing: cursussen en workshops	10	'Offering online training on OER' 'Workshop voor onderwijsadviseurs over OER met tips om docenten te kunnen adviseren' 'Een workshop, heel praktisch over wat er allemaal bij komt kijken om OL in te kunnen zetten in het onderwijs'
Landelijk beleid	9	'Een duidelijk centraal landelijke visie en beleid op open leermaterialen die i.s.m. andere hogescholen en SURF worden vormgegeven' 'Clear central (national) policies on Open Educational Resources' 'Landelijk betrekken van bestuurders en hen activeren tot beleidsontwikkeling en uitdragen van dat beleid'
Promotie, enthousiasmeren, bewustzijn vergroten	9	'Een landelijke awareness campagne rondom open leermaterialen' 'Het concreet aantonen van het belang binnen instellingen - harde gegevens waarom er een 'probleem' is zonder open leermiddelen en/of waarom het echt bijdraagt aan verbetering' 'Met gigantisch veel poeha bekendheid geven aan een platform waar open leer materiaal wordt gedeeld en duidelijk neerzetten en reclame maken voor de visie'
Ontwikkeling beleid binnen de eigen instelling	8	'Een bijeenkomst (met beleidsmaker) om op beleidsniveau open leer materialen te implementeren' 'Het beleid binnen mijn eigen instelling vormgeven' 'Een goed gesprek met de beleidsmakers'
Verbetering van huidige platforms en ICT	8	'Duidelijk platform waar je iets op kan vinden, er is al te veel verspreide informatie' 'Aanzienlijk veel meer moeite steken in de kwaliteit en bruikbaarheid van edusources als nationaal platform voor het publiceren en delen van open leer materialen' 'Een centrale plek waar we als organisatie kunnen delen'
Delen van goede voorbeelden/best practices	6	'Een video platform over de best practices' 'Docenten aan het woord laten op mijn vakgebied die dit wekelijks gebruiken'
Samenwerking stimuleren	4	'Samenwerkingsverbanden tussen instellingen stimuleren. Binnen de hogeschool duidelijkheid over wat er is en hoe dit gebruikt kan worden'
Behoeftes peilen	1	'Duidelijk maken wat de wens op het gebied van open leer materialen is, landelijk en binnen de instelling'
Inclusiviteit	1	'Alles wat ik lees [is] heel erg HO/WO georiënteerd. De MBO wereld is anders met andere behoeftes. Hier een framework

		voor maken dat past bij de MBO context zou erg helpen.’
Kwaliteitszorg	1	‘Curatorschap’
Materiaal creëren	1	‘Uitgeven van open textbooks’

In de interviews werd meerdere keren expliciet benoemd dat het platform [edusources](#) op sommige punten nog verbeterd zou kunnen worden. Zo gaven meerdere personen aan dat het proces van invoeren van open leermaterialen in edusources of Wikiwijs voor docenten toch enige tijd kost (zoals het nadenken over de juiste metadatering of sleutelwoorden), waardoor het een drempel kan zijn om dit te doen. Zo is er onduidelijkheid over het onderscheid tussen specifieke community’s, onderwerpen van leer materiaal, en het onderscheid daartussen. Ook is het niet mogelijk om in edusources verbeter suggesties te doen bij bestaand materiaal, waardoor sommigen uitwijken naar platforms als [Github](#). Cynthia Halfwerk (Hogeschool Saxion) geeft daarnaast nog aan dat het waardevol zou zijn wanneer er een landelijke afspraak gemaakt zou worden rond de metadatering van open leer materialen, door bijvoorbeeld een formulier te creëren dat een docent snel en makkelijk in kan vullen.

“Er zijn nu verschillende University Publishers die allemaal tekstboeken hebben gemaakt. Die willen ze graag in edusources zetten, maar het is niet duidelijk waar deze dingen moeten landen. De inrichting ervan is nog niet duidelijk genoeg.”

- Michiel de Jong (TU Delft)

Een van de andere genoemde behoeften heeft te maken met het omgaan met verandertrajecten binnen een organisatie. Hierbij geven respondenten aan dat zij scholing zouden willen op het gebied van collega’s overtuigen en meekrijgen binnen de organisatie. Irma van Houts zou bijvoorbeeld graag willen leren hoe zij medewerkers kan meenemen in de cultuurverandering die werken met open leer materialen met zich meebrengt, en gaat daarom deelnemen aan de training ‘Professioneel veranderen: de basis’. Zij vraagt zich af: “Hoe pak je zoiets aan?” en is op zoek naar praktische tips en tricks. Corine Martens (Deltion College) zou graag willen dat er onderzoek uitgevoerd wordt naar hoe open leer materialen nou daadwerkelijk gebruikt worden; “hoe docenten het inzetten, wat we er echt aan hebben, wanneer het waardevol is, en wat we nog met elkaar kunnen doen om die waarde ervan te vergroten.”

Medewerkers enthousiasmeren door open leer materialen tentoon te stellen

Irma van Houts (HAN) University of Applied Sciences: “Ik heb samen met een collega, die ook een warm hart had voor open leer materialen, een soort display gemaakt binnen het studiecentrum. Hier kun je digitale leer materialen zien; die hebben we nu tentoongesteld, en dat heet dan een mini-expo. Die staat nu op één locatie, maar die kan ik ook gewoon naar een andere locatie overbrengen. Er is een link gemaakt met [online](#) en fysiek, dus je ziet daar ook een QR-code die ook weer naar een online presentatie linkt. Ik geloof echt wel dat je ook dingen van onderaf moet doen.”

Tot slot vraagt Vincent Hendriks (Open Universiteit) zich nog af in hoeverre de huidige ontwikkelingen rond generatieve AI-tools van invloed gaan zijn op het creëren van onderwijs materialen: “Ik zie nu heel veel docenten die steeds meer met generatieve AI en

taalmodellen dit [toetsen maken, red.] zullen gaan doen. In de tentaminering is het heel duidelijk dat alles heel veel goedkoper gaat worden daardoor. De behoefte om daarin samen te werken zal ook wel minder worden, denk ik. [...] Dat is nog even een kwestie van een jaartje, en dan wordt dat gewoon gebruikt." Het is dus niet ondenkbaar dat met deze ontwikkelingen ook rekening gehouden moet worden bij vervolgstappen rond open leermaterialen.

Kennis over open leermaterialen wordt zowel binnen als buiten de eigen instelling opgedaan

Van de respondenten geeft 73,1% ($n = 49$) aan gebruik te maken van expertise binnen de eigen instelling, zoals collega's of LibGuides. 43,4% ($n = 29$) maakt ook gebruik van expertise buiten de eigen instelling, zoals in vakcommunity's. De edusources database en de stappenplannen op use.edusources.nl worden respectievelijk door 46,3% ($n = 31$) en 44,8% ($n = 30$) van de respondenten gebruikt. De Wikiwijs databank wordt door 37,3% ($n = 25$) van de respondenten gebruikt als bron. Hierbij is het opvallend dat edusources voornamelijk door respondenten uit de hbo- en wo-sector gebruikt wordt, maar dat Wikiwijs door alle onderwijssectoren gebruikt wordt. Andere bronnen die genoemd worden bij 'Anders' zijn Xerte, Merlot, mbomediawijs.nl, Google en Google Scholar, internationale websites, Kahoot, en LinkedIn. Het brongebruik verschilt niet tussen onderwijskundigen en informatiespecialisten. 9 van de 67 respondenten (13,4%) hebben aangegeven van geen van bovenstaande bronnen gebruik te maken.

Er zijn veel samenwerkingsverbanden, online community's en uitwisseldagen, maar lang niet elke onderwijskundig ict-professional is hier actief lid van

Om deze vraag te kunnen beantwoorden is eerst gepeild in hoeverre de respondenten lid zijn van een samenwerkingsverband. Vijftien respondenten (22,7%) hebben aangegeven lid te zijn van een online platform of community, zoals de Community edusources, de SIG Open Education, werkgroep Bibliotheken Open & Online Onderwijs (B-OOO), Samen Delen Verpleegkunde, de voormalige Versnellingsplan-zone 'Naar digitale (open) leermaterialen' en LinkedIn community's. Daarnaast geven 4 personen (6,1%) aan lid te zijn van een samenwerkingsverband binnen de eigen instelling, zoals het Facultair Open Science Team, het Practoraat Mediawijsheid en de Projectgroep OpER. Acht personen (12,1%) zijn lid van een samenwerkingsverband buiten de eigen instelling, zoals de Adviesraad edusources, de SHB/UKB Werkgroep Information literacy, Open Education Global en EDEN. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat de externe samenwerkingsverbanden soms overlappen met de online community's. Meer dan de helft van de respondenten (56,1%; $n = 37$) heeft aangegeven geen lid te zijn van een samenwerkingsverband op het gebied van open leermaterialen.

Tevens is aan de respondenten gevraagd of en welke netwerkdagen, congressen of andersoortige bijeenkomsten zij wel eens hebben bijgewoond. Precies de helft van de respondenten ($n = 33$) heeft wel eens een dergelijke bijeenkomst bijgewoond; voorbeelden die hierbij worden genoemd zijn de SURF Communitydag Open Leermaterialen, SURF Onderwijsdagen, SURF trainingen, OpenEd Conference, OER conference, Open Educa Berlijn, EPIC, bijeenkomsten van de Impuls Open Leermateriaal, Open Leermiddelen Alliantie, Open Science Festival, en OE Global. Een kwart van de respondenten ($n = 16$) is wel bekend met deze bijeenkomsten, maar heeft er nog nooit een bijgewoond. Het overige kwart ($n = 17$) is niet bekend met deze bijeenkomsten. Informatiespecialisten hebben relatief vaker deelgenomen aan dit type bijeenkomsten dan onderwijskundigen; onderwijskundig ict-professionals uit de hbo- en wo-sector hebben relatief vaker deelgenomen dan personen uit de mbo-sector.

In de interviews is dieper ingegaan op de meerwaarde van deze community's, congressen en netwerkbijeenkomsten. De grootste meerwaarde van community's is volgens de geïnterviewde personen het kunnen uitwisselen van mogelijke oplossingen voor uitdagingen waar men in de praktijk tegenaan loopt. Zo zijn de vier thema's die in de Community edusources aan bod komen (Maken, bewerken en publiceren; Platformen en systemen; Toepassing in het onderwijs; en Visie & beleid) relevante thema's voor velen. Wanneer er op landelijk niveau bepaalde veranderingen plaatsvinden, fungeren dergelijke community's ook als een communicatiekanaal naar de onderwijskundig ict-professionals toe. Wel is het zo dat het vaak de 'bekende gezichten' zijn die actief zijn in deze community's. Deze worden nog niet altijd actief gebruikt door personen die geen specifieke rol hebben als het gaat om open leermaterialen.

3.3.2 Het bereiken van onderwijskundig ict-professionals

Men blijft het liefst op de hoogte via online platforms of websites, collega's, en netwerkbijeenkomsten

We hebben de onderwijskundig ict-professionals gevraagd op welke manier zij het liefste informatie over open leermaterialen zouden verkrijgen. Hieruit kwam naar voren dat een online platform het meest genoemde communicatiemiddel is (68,7%; $n = 46$), gevolgd door een organisatie binnen de eigen instelling (50,7%; $n = 34$), netwerkbijeenkomsten of congressen (46,3%; $n = 31$) of een informatieve website (43,3%; $n = 29$). Ongeveer een derde van de respondenten geeft aan informatie te willen verkrijgen via een landelijke organisatie, via een vakcommunity, via directe collega's of via een digitale nieuwsbrief. De optie die het minst vaak gekozen werd is 'via mijn leidinggevende' (11,9%; $n = 8$). Hierbij zijn weinig directe verschillen zichtbaar tussen onderwijssectoren of profileringen, hoewel informatiespecialisten vaker 'via directe collega's', 'via mijn leidinggevende', 'via het bijwonen van netwerkdagen of congressen', 'via een digitale nieuwsbrief' en 'via een informatieve website' selecteren dan onderwijskundigen.

Jules van Horen (Radboud Universiteit Nijmegen) licht in het interview toe: "Ik krijg het overzicht van publicaties [per mail, red.] voor één of twee onderwerpen. Dat vind ik super. Daar kom ik altijd dingen in tegen die ik anders niet tegen zou komen. En ze worden ook nog gewoon lekker handig in een lijstje voor mij geserveerd. De community's vind ik verder best wel ingewikkeld, omdat ze dus tweerichtingsverkeer vereisen voor dat het echt gaat werken, echt gaat leven. Ik heb vaak niet zoveel te bieden, of tenminste: dat gevoel heb ik. [...] Dus die functie van de huidige community's, als een soort curator voor dingen die ik interessant vind: hartstikke fijn."

Waardering, beleid en meer capaciteit (personeel) kunnen onderwijskundig ict-professionals stimuleren open leermaterialen te gebruiken

Allereerst komt in veel interviews terug dat het van belang is dat het gebruik van open leermaterialen gewaardeerd gaat worden in bijvoorbeeld evaluaties van het functioneren, van zowel docenten als onderwijskundig ict-professionals. Dit wordt versterkt wanneer 'open leermaterialen' als thema verankerd is in de onderwijsvisie van de instelling. Ook bij het ontwikkelen van een dergelijke visie kunnen verschillende stakeholders intensief betrokken worden. Zo baseert Yvonne van Weert (Avans Hogeschool) haar conceptbeleid op uitgebreid panelonderzoek onder docenten, studenten en alumni. Ook worden ten behoeve van de ontwikkeling van dit beleid visiebijeenkomsten met docenten, studenten, lectoren, alumni, onderwijsinstellingen en met medewerkers uit het bedrijfsleven gehouden om goed te kunnen peilen waar de behoeften liggen en welke drempels er mogelijk al in een vroeg stadium weggenomen kunnen worden.

Bewustwording creëren en de rol van onderwijskundig ict-professionals

Yvonne van Weert (Avans Hogeschool) zegt hierover: "Beleid maken we niet achter het bureau: dat maken we in co-creatie met in- en externe stakeholders. Dat betekent dat we allerlei pilots opzetten om te kijken wat de huidige en de gewenste situatie is om zo inzicht te krijgen in de (ondersteunings)behoeften van de stakeholders. We kijken bijvoorbeeld welke behoeften er zijn op het gebied van professionalisering, tools & instrumenten en communicatie & kennisdeling en hoe we het thema goed onder de aandacht kunnen brengen. In eerste instantie zijn we aan de slag gegaan met bewustwording en inspiratie. We hebben zelf een team waarin kennispartners/informatiespecialisten zitten en die gaan dus ook naar docenten toe. Maar dat zijn acht collega's, en je wil natuurlijk dat het een veel groter bereik heeft. Dus wij werken nauw samen met het onderwijs, onderwijscoaches en icto-coaches en dan hebben we een veel groter bereik. We zijn vooral gaan letten op: "wie ondersteunen nou die docenten, wie kan er dan informatie meenemen en ook weer terugkoppelen wat er nodig is?"

Ook is het van belang om in dit proces medewerkers uit allerlei gremia binnen de instelling te betrekken. Een HR-afdeling kan helpen bij trainingen, een juridische afdeling kan helpen bij auteursrechtvragen, enzovoorts. Vaak zijn medewerkers wel te enthousiasmeren voor het idee achter open leermaterialen, maar lopen zij in de praktijk vaak tegen vragen aan als: 'Wat wordt er van mij verwacht?', 'Wie zijn hiermee bezig (geweest)?' en 'Wat is het beleid van de instelling op dit gebied?' Ook zou het volgens sommige geïnterviewde personen helpen om een fysieke plek te creëren waar medewerkers van verschillende afdelingen (bijvoorbeeld bibliothecarissen en trainers) gemakkelijk kunnen samenkomen om aan scholingsaanbod voor docenten te werken. In enkele interviews werd bijvoorbeeld een op te richten Teaching and Learning Center genoemd. Samenwerkingsverbanden kunnen versterkt worden door de mogelijkheid om vaak fysiek bijeen te komen.

"Het is een heel omvangrijk traject. Het is als een bolletje wol: als je aan één draadje trekt, dan komt er bij het andere ook iets op gang. Probeer daar waar een opening is, al iets te bewerkstelligen."

- Irma van Houts (HAN University of Applied Sciences)

Tot slot is er vaak simpelweg mankracht nodig. In de interviews werd benoemd dat sommige teams nu kleinschalig ingericht zijn en lang niet altijd de ondersteuningsvragen vanuit de docenten allemaal kunnen beantwoorden. In andere gevallen bieden zij slechts advies, maar geen intensieve praktische ondersteuning, omdat zij daar geen tijd voor hebben. Hierdoor zijn het vaak nog steeds de docenten zelf die hun leermaterialen dienen te maken of te delen. Een van de geïnterviewde personen zegt: "Als ik iets in mijn eentje start, dan werkt dat natuurlijk niet. Daar heb ik gewoon commitment voor nodig, ook vanuit management. Maar die heb ik nu: vanuit de landelijke aanpak digitale leermaterialen gaan we weer een stapje verder zetten." Ook Yvonne van Weert (Avans Hogeschool) geeft aan dat haar team op dit moment handen tekortkomt: "Wij merken dat we nu de middelen en capaciteiten niet hebben om in te kunnen spelen op alle ondersteuningsvragen en de behoefte van het onderwijs aan projecten om breder door te kunnen pakken." Hierbij noemt zij ook de werkwijze van de TU Delft, het eerdergenoemde Open Education stimuleringsfonds, als voorbeeld van hoe dit goed georganiseerd zou kunnen worden. Weer een ander geeft aan dat de meeste docenten zonder ondersteuning waarschijnlijk niet vrijwillig meer tijd gaan investeren in het open delen van hun

materialen, zeker gezien de huidige werkdruk in het hoger onderwijs. Ook werd in een van de interviews opgemerkt dat het een uitdaging is om personeel te werven met een specifieke expertise op het gebied van open leermaterialen.

3.3.3 Waar staan we over 10 jaar?

Tot slot hebben we aan de geïnterviewde personen gevraagd waar we volgens hen over 10 jaar staan op het gebied van open leermaterialen. Hieruit kwamen verschillende interessante toekomstbeelden naar voren:

Irma van Houts (HAN University of Applied Sciences):

Ik zie werkateliervormen voor me waar studenten en docenten gewoon heel veel plezier met elkaar hebben in hun studie en werk, waarbij ze allerlei tools en ingrediënten hebben om te zorgen dat ze die materialen kunnen maken. Dus er komen **nieuwe gereedschappen** bij en **ze weten ook bij wie ze daarvoor terecht kunnen**, zoals een onderwijskundige die dingen weet over auteursrecht, iemand die bekend is met die opmaak of met het delen. Docenten die onderwijsmateriaal maken en hier heel veel plezier in hebben, gewoon echt lol hebben in je werk, en collega's in het land weten te vinden. Dat is het plaatje dat ik voor me heb.

Miriam van der Meiden (Mediacollege Amsterdam):

Ik denk dat open leermaterialen dan de **basis is van waaruit je werkt**, dus dat eigenlijk al het materiaal wat je maakt, vanuit een soort database en opslagplek is die toegankelijk is. Op die manier kun je eigenlijk heel goed **profiteren van elkaars lesmateriaal**.

Irene (Rijksuniversiteit Groningen):

Voordat iedereen open leermaterialen echt gaat gebruiken en promoten, zijn we verder dan 10 jaar. Ik denk dat het een **langzaam proces** wordt, maar ik denk wel dat over 10 jaar ongeveer 10% van de docenten hier actief mee bezig is. Dat percentage ligt nu misschien op 1 of 2%, dus tegen die tijd zijn er iets meer mensen die denken: 'dit vinden we belangrijk'. Maar ik denk dat dat nog wel langer gaat duren dan 10 jaar voordat je dat echt helemaal geïntegreerd hebt.

Corine Martens (Deltion College):

Ik hoop dat het over 10 jaar echt heel erg normaal is, echt de norm is. En dat we een heel uitgebreide bank hebben van materialen waar we gebruik van kunnen maken. Ik voorzie en hoop ook dat er een **ander soort samenwerking is met de educatieve uitgeverijen**, want ik ben wel echt voorstander van dat de educatieve uitgeverijen moeten blijven bestaan en dan moeten blijven doen waar ze goed in zijn, maar dat we elkaar kunnen faciliteren en ondersteunen. Dat zou wel echt mijn droom zijn: dat wij kunnen doen waar wij goed in zijn, zij waar zij goed in zijn, en dat we samen daarin kunnen optrekken.

Jules van Horen (Radboud Universiteit Nijmegen):

Dat we werken in een community op basis van **vertrouwensrelaties**. Dat is denk ik nog belangrijker dan certificering of kwaliteitscertificering. Het vertrouwen dat ik niet aan de haal ga met iets dat jij ontwikkelt, dat moet je ook hebben. Dus ja, **dat mensen elkaar kennen**, dat is het belangrijkste van allemaal.

Vincent Hendriks (Open Universiteit):

In de toekomst gaan docenten daar echt massaal mee aan de gang. Het zou helpen als er een opleiding is die zegt: al ons materiaal is nu voor anderen ook beschikbaar. En als dat goed materiaal is, dan gaan mensen wel overstag. Echt **vanuit lokale voorbeelden** gaan werken, beetje

good practices delen. Dat zou het moeten zijn.

Ruud Dielen (Universiteit Utrecht):

Mijn hoop is dat we een wat groter team hebben dat met open leermaterialen bezig is, en dat docenten naar ons toe komen. Dus dat we **niet hoeven te lobbyen**, dat we niet hoeven te blijven zeggen: open leermaterialen zijn belangrijk, dit is de meerwaarde - maar dat ze ons weten te vinden. En dat we hen inderdaad kunnen helpen, dat ze materiaal opsturen en dat wij het helemaal open, mooi en netjes neerzetten. Dat zal niet voor alle leermaterialen gelden, maar ik hoop wel dat er **meer van dit soort projecten** komen. En ik hoop dat dan ook het **hergebruik** plaatsvindt, dat mensen ook actief gebruik maken van het werk van anderen, zodat het ook tijd scheelt in de voorbereiding van het onderwijs.

Cynthia Halfwerk (Hogeschool Saxion):

Ik vind dat het de toekomst moet worden. Er gaat gewoon heel veel belastinggeld weer naar de uitgevers. We betalen belasting om onderzoek te bekostigen, om docenten te betalen; dat zijn veelal degenen die materiaal maken dat voor onderwijs geschikt is. Zij maken leermaterialen, boeken, artikelen, video's, noem maar op. En vervolgens moet je dat terugkopen. Niet alleen jouw onderwijsinstelling, maar ook de studenten. Ik denk dat er juist heel veel materiaal is wat je prima open zou kunnen delen. Dat is gewoon mijn wens: dat het echt vooral open zal worden. Maar ik zie dat niet binnen 10 jaar gebeuren. Als ik kijk hoe lang we hier al mee bezig zijn: misschien dat het wel **steeds iets gaat versnellen**, maar ik denk dat de **belangen nog niet groot genoeg** zijn. De financiële prikkels zijn nog niet groot genoeg, dus daar is nog werk aan de winkel.

Johanna Krijnsen (Hogeschool Inholland):

Ik spreek de hoop uit dat we misschien over 10 jaar een **nationaal consortium** hebben. Dat alles voor iedereen open is, of dat grote gedeeltes open zijn en dat de Nederlandse regering ervoor zorgt dat alles wat educatief is, open en voor iedereen toegankelijk is. Dan kunnen we ook een leven lang leren en veel **makkelijker flexibiliseren**.

Marika Drexhage (ROC van Amsterdam-Flevoland):

We hebben nu heel veel online bibliotheken, heel veel platforms. Ik zou het heel mooi vinden als je **één platform hebt, waarbij je met AI op thema kan zoeken**. Ook door de ontwikkelingen van [Competent NL](#), dat modules gekoppeld worden aan de skills die vanuit die skills-taal komen. Dus als ik denk: 'Hé, ik wil beter worden in die skill', dat ik gewoon via een platform kan vinden wat er allemaal is. [...] En dat je om echte sociale vaardigheden te leren en uiteindelijk kennis te valideren de school in gaat."

4. Conclusies en aanbevelingen

4.1 Belangrijke conclusies

Status quo

Het huidige landschap van onderwijskundig ict-professionals en hun rol op het gebied van open leermaterialen is sterk gevarieerd. Zo zijn er functies waarbij open leermaterialen een heel duidelijke rol speelt, maar ook functies waarbij dit helemaal niet aan bod komt. Wel staat men over het algemeen positief tegenover het gebruik van open leermaterialen. Ook heeft het grootste deel van de onderwijskundig ict-professionals naar eigen zeggen wel enige kennis over het zoeken, vinden, hergebruiken, maken en delen van open leermaterialen, en kunnen ze hier advies over bieden of docenten doorverwijzen naar een collega met meer expertise. Het thema 'open leermaterialen' lijkt echter in weinig instellingen een vast onderdeel van het reguliere cursusaanbod voor docenten en medewerkers te zijn. Ondersteuning door onderwijskundig ict-professionals gebeurt voornamelijk wanneer docenten daar specifiek naar vragen. Daarbij worden het borgen van de kwaliteit van materialen, de koppeling met didactiek, kennis, en praktische ondersteuning genoemd als meerwaarde van het betrekken van onderwijskundig ict-professionals in dit proces.

Het merendeel van de instellingen lijkt zich volgens de respondenten op een pioniersniveau en afdelings/faculteitsniveau te bevinden, wat inhoudt dat er langzaam maar zeker gewerkt wordt aan de integratie van open leermaterialen vanuit informele initiatieven of projectgroepen, docententeams of centrale afdelingen, maar dat het nog niet breed uitgedragen dan wel ingezet wordt binnen de gehele instelling. Samenwerking vindt meestal plaats tussen onderwijskundige afdelingen en informatiespecialisten, bijvoorbeeld het Centre for Academic Teaching en de bibliotheek van de instelling. In sommige instellingen zijn er wel specifieke projectteams rond dit thema opgestart; deze werken momenteel aan het verder ontwikkelen van beleid en ondersteuningsaanbod. Het lijkt erop dat het werken met open leermaterialen een grote cultuurverandering met zich meebrengt binnen de instellingen. Meerdere respondenten zijn het erover eens dat open leermaterialen een steeds belangrijker thema zal zijn in de nabije toekomst.

Behoeften

Uit het onderzoek komen concrete behoeften naar voren. Zo wil men zich op persoonlijk vlak vaak meer verdiepen in het onderwerp door middel van scholing of het deelnemen aan professionele netwerken. Ook is het van belang om kennis en ervaring op te doen als het gaat om verandermanagement en het motiveren van docenten. Deze professionele ontwikkeling is echter alleen relevant wanneer open leermaterialen een belangrijke pijler wordt binnen het beleid van de onderwijsinstelling. Het is belangrijk dat onderwijskundig ict-professionals betrokken worden bij het vaststellen van beleid en dat er voldoende mankracht is om dit beleid vervolgens uit te voeren. Ook dient er op landelijk niveau nagedacht te worden over dit beleid, om de verschillen tussen instellingen te minimaliseren.

Onderwijskundig ict-professionals geven de voorkeur aan online platforms voor community's, organisaties (zoals teams, werkgroepen of projectgroepen) binnen de eigen instelling, netwerkbijeenkomsten of congressen, of een informatieve website als het gaat om informatievoorziening rond dit thema. Ook blijkt dat persoonlijk contact met collega's met specifieke expertise op dit vlak gewaardeerd wordt en leidt tot betere samenwerking tussen afdelingen. Bestaande platforms om open leermaterialen te delen (bijvoorbeeld edusources) en

bijeenkomsten om ervaringen uit te wisselen zijn al succesvol, maar kunnen wellicht nog verbeterd worden. Onbekend maakt onbemind, dus het is belangrijk om dit te promoten om ook de onderwijskundig ict-professionals te bereiken die wat minder actief zijn op het gebied van open leermaterialen. Alleen dan kunnen we samen werken aan een toekomstbeeld waarin het werken met open leermaterialen de norm is in het Nederlandse hoger onderwijs.

4.2 Aanbevelingen

Uit de resultaten van dit onderzoek zijn ten slotte enkele concrete praktische aanbevelingen af te leiden. De aanbevelingen die gericht zijn op de visie en het beleid binnen de instellingen sluiten in veel gevallen aan op de visiestatements uit het *Visiedocument leermaterialen in 2025* (Klein et al., 2020), waarin reeds het belang van een duidelijk gedragen visie op open leermaterialen binnen de eigen instelling aan bod is gekomen. De zeven praktische aanbevelingen op basis van dit onderzoek zijn als volgt te onderscheiden:

1. Betrek zowel de mbo-, hbo- als wo-context bij gezamenlijke inspanningen
Uit het onderzoek komt naar voren dat onderwijskundig ict-professionals in alle onderwijssectoren vergelijkbare uitdagingen en wensen hebben. Hoewel er nuanceverschillen zijn, zijn de overkoepelende resultaten eenduidig. Het is daarom aan te bevelen om gezamenlijke inspanningen te stimuleren, waarbij kennisdeling en samenwerking tussen mbo, hbo en wo worden bevorderd. Een voorbeeld hiervan is de samenwerking die binnen Npuls op verschillende thema's rond onderwijsinnovatie plaatsvindt, zoals de hub digitale leermaterialen. Daarnaast zou er meer bekendheid moeten zijn over de mogelijke verbindingen tussen bestaande repositories (bijvoorbeeld Wikiwijs en edusources), met mogelijkheid tot differentiatie van de leermaterialen via metadata. Een landelijk aanbod voor professionalisering dat toegankelijk is voor alle onderwijsprofessionals in Nederland zou bijdragen aan een meer uniforme aanpak.
2. Behoud (en onderhoud) een levendig professioneel netwerk
Deze aanbeveling sluit aan bij de bovenstaande en benadrukt het belang van een actief professioneel netwerk waarin medewerkers uit alle onderwijssectoren vertegenwoordigd zijn. Een levendig netwerk biedt mogelijkheden voor kennisuitwisseling, samenwerking en het delen van best practices. Het onderhouden van zo'n netwerk kan gerealiseerd worden door regelmatige bijeenkomsten, conferenties en online platforms. Hierbij is het van belang om voor reeds bestaande netwerken en initiatieven nog meer bekendheid te genereren, of zoals Corine Martens (Deltion College) zegt: "Met ontzettend veel poeha bekendheid geven aan dit soort platforms!"
3. Veranker het gebruik van open leermaterialen in de visie en het beleid van de instelling, en betrek hierbij alle medewerkers
Om het gebruik van open leermaterialen te stimuleren, is het essentieel om dit te integreren in de visie en het beleid van de onderwijsinstelling (als dit nog niet het geval is). Door deze verankering, en als er expliciete steun voor uitgesproken wordt, wordt niet alleen de acceptatie vergroot, maar ontstaat ook de mogelijkheid voor financiering van projecten, zoals bij de TU Delft werd gedaan. Het is hierbij van belang om alle

medewerkers binnen de instelling bij het implementeren van beleid rond open leermaterialen te betrekken. Ook is het raadzaam om een duidelijke gezamenlijke taal en terminologie te gebruiken, bijvoorbeeld over de definitie van wat 'open' inhoudt.

4. Geef open leermaterialen en medewerkers een centrale plek binnen de instelling

Om de integratie van open leermaterialen te versterken, is het aan te bevelen om een centrale plek binnen de instelling te creëren waar open leermaterialen en de betrokken medewerkers samenkomen. Een Center for Teaching and Learning (CTL) kan fungeren als zo'n centrale plek. Hier ontmoeten docenten, onderwijskundig ict-professionals en andere medewerkers elkaar, delen zij kennis en bouwen zij expertise op met betrekking tot open leermaterialen. Door een ruimte te creëren waarin deze elementen centraal staan, kan de ondersteuning en bevordering van open leermaterialen binnen de instelling worden geïntensiveerd. Het kan tevens dienen als platform voor trainingen en workshops, die momenteel vaak door afdelingen afzonderlijk georganiseerd worden.

5. Implementeer initiatieven op een toekomstbestendige wijze

Om ervoor te zorgen dat initiatieven op het gebied van open leermaterialen succesvol zijn op de lange termijn, is het van belang ze duurzaam en toekomstbestendig te implementeren. Een voorbeeld van een minder duurzame implementatie kan zijn wanneer projecten eindigen bij gebrek aan financiering of wanneer een projectleider van baan verandert. Het is cruciaal om structuren te creëren die de continuïteit waarborgen, zoals regelmatige updates van databases of repositories en het voorkomen van afhankelijkheid van individuele personen. Daarbij is het wel van belang dat de te gebruiken repositories gratis en laagdrempelig toegankelijk zouden moeten zijn. Een voorbeeld hierbij is dat de mogelijkheid tot open delen een voorwaarde is in aanbestedingstrajecten voor tools, software of platforms.

6. Wees een rolmodel binnen en buiten de eigen instelling

Het credo *practice what you preach* kwam al eerder in dit rapport naar voren; het is van belang om de voordelen en het belang van open leermaterialen actief uit te dragen. Rolmodellen kunnen een leidende rol spelen in het bevorderen van het gebruik van open leermaterialen, niet alleen binnen de eigen instelling, maar ook in bredere contexten. Erkenning en beloning voor dergelijke bijdragen, of door iemand in de spotlight te zetten, kunnen dit proces aanmoedigen. Zo kwam in een interview met een medewerker van de Radboud Universiteit de rol van CvB-voorzitter Daniël Wigboldus ter sprake: voor zijn verdiensten op het gebied van open leermaterialen heeft dhr. Wigboldus recentelijk een [SURF onderwijsaward](#) gewonnen.

7. Maak het proces van het gebruik van open leermaterialen aantrekkelijk

Uit de resultaten blijkt dat er behoefte is aan het motiveren en enthousiasmeren van docenten en onderwijskundig ict-professionals. Om dit te bereiken, is het essentieel om enige vorm van top-downbeleid te implementeren. Dit beleid kan gericht zijn op het stimuleren en faciliteren van het gebruik van open leermaterialen. Het creëren van aantrekkelijke incentives, erkenning en beloningen voor de betrokken medewerkers kan de acceptatie en integratie van open leermaterialen in het onderwijs bevorderen. Hierbij

is het belangrijk dat deze stimulansen aansluiten bij de specifieke behoeften en motivaties van docenten en onderwijskundig ict-professionals. Daarnaast is het ook van belang dat repositories gebruiksvriendelijk zijn en kwalitatief goede materialen bevatten. Goede voorbeelden van leermaterialen kunnen extra aandacht krijgen door ze bijvoorbeeld tentoon te stellen, zoals bij de HAN University of Applied Sciences is gedaan.

“Maak het beleid op open leermaterialen sexy”

- Marike Drexhage (ROC van Amsterdam-Flevoland)

Bijlage 1: Uitgebreide methodebeschrijving

De eerste stap binnen dit onderzoek was het opzetten van een netwerk met personen en kanalen binnen dit thema. Via bestaande community's, zoals de [community edusources](#) en social mediakanalen, is een inventarisatie gemaakt van de meest relevante contactpersonen binnen verschillende hoger onderwijsinstellingen. Deze vragenlijst stond open van juni tot en met augustus 2023. Gevraagd werd naar de onderwijskundig ict-professionals die binnen de instelling het aanspreekpunt vormen als het gaat om open leermaterialen. Dit leverde uiteindelijk 25 contactpersonen op (zowel via reacties onder het bericht als ingevulde formulieren).

De vier onderzoeksvragen zijn veelomvattend en vragen om een gedetailleerde beschrijving van de resultaten. Binnen deze verkenning is daarom zowel kwantitatieve als kwalitatieve data verzameld. De tweede stap was het ontwikkelen van een digitale vragenlijst met gesloten en open vragen over verschillende thema's, zoals huidige situatie, samenwerking en professionaliseringsbehoeften. De vragen uit de online vragenlijst zijn uitvoerig besproken binnen een intern reviewproces tussen opdrachtgever en onderzoeker. Tevens bevatte deze vragenlijst de mogelijkheid om aan te geven dat respondenten benaderd wilden worden voor een verdiepend interview.

De derde stap binnen dit onderzoek was de ontwikkeling van een interviewleidraad voor de verdiepende interviews. Hierbij is kritisch gekeken naar alle informatie die in de kwantitatieve analyse niet duidelijk genoeg naar voren zou kunnen komen, of waar een gedetailleerdere beschrijving gewenst zou zijn. Ook is van tevoren vastgesteld hoeveel mensen geïnterviewd dienden te worden en wat de verdeling tussen functies en onderwijssectoren zou moeten zijn. Ook deze interviewvragen zijn weer intern besproken tussen opdrachtgever en onderzoeker. De interviews zijn semigestructureerd van aard, wat inhoudt dat er flexibiliteit is om de vragen in een andere volgorde te stellen of om dieper in te gaan op bepaalde vragen.

Tot slot zijn de kwantitatieve data uit de vragenlijst geanalyseerd met behulp van SPSS Statistics 28. Hierbij is gebruik gemaakt van beschrijvende statistiek, waar mogelijk met vergelijkingen op basis van onderwijssector en profilering (crosstabulation). Op basis van het totale aantal respondenten is besloten geen statistische significantie te bepalen bij de verschillen tussen onderwijssectoren of profielen. In de resultatensectie worden de onderzoeksvragen beantwoord door middel van een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve data. Bij de analyse van de interviewdata is voornamelijk gekeken naar hoe de antwoorden corresponderen met de resultaten uit de vragenlijst. Hierdoor zijn de resultaten in dit rapport vooral beschrijvend van aard, en bieden deze een inkijkje in hoe verschillende onderwijskundig ict-professionals met open leermaterialen omgaan. De antwoorden uit de interviews vormen grotendeels een uitgebreidere beschrijving of toelichting op de resultaten die af te leiden zijn uit de vragenlijstdata.

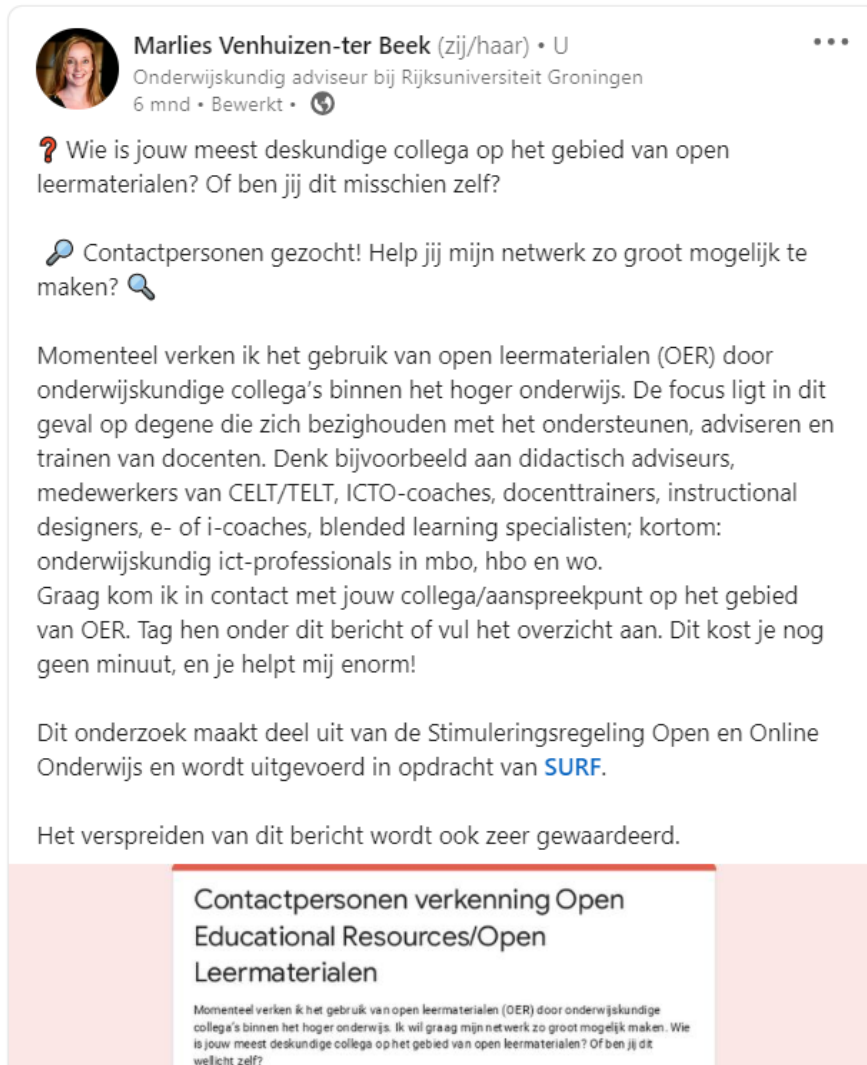
In de volgende secties worden de instrumenten en dataverzameling uitgebreider beschreven.

Instrumenten

Inventarisatie contactpersonen

De contactpersonen werden geworven via LinkedIn met het bericht dat zichtbaar is in het screenshot van Afbeelding 1. In het formulier waar in het bericht naar wordt gelinkt, werd

gevraagd naar onderwijssector (mbo, hbo, wo of anders), de naam van de instelling waar de respondent werkzaam is, en het e-mailadres van de collega (of de respondent zelf) bij de vraag: *Wie is jouw contactpersoon op het gebied van open leermaterialen?*

Afbeelding 1. Screenshot van de oproep voor contactpersonen voor dit onderzoek

Digitale vragenlijst

De items uit de vragenlijst zijn te vinden in Bijlage 2. De digitale vragenlijst bevatte de volgende secties:

1. Algemene gegevens
2. De rol van open leermaterialen binnen huidig aanbod
3. Open leermaterialen binnen de eigen instelling
4. Rol van de onderwijskundig ict-professional bij het maken, gebruiken en ontsluiten van open leermaterialen
5. Professionele ontwikkeling op het gebied van open leermaterialen en behoeften
6. Samenwerkingsverbanden

Vrijwel alle vragen zijn getoond aan alle respondenten, met één belangrijke uitzondering. Tijdens de inventarisatie van de contactpersonen bleek namelijk al snel dat ook medewerkers van bibliotheken en mediatheken opgegeven werden als belangrijkste contactpersoon binnen de instelling. Zij vallen ook onder de doelgroep van onderwijskundig ict-professionals, maar hebben wellicht een minder grote onderwijskundige invalshoek van bijvoorbeeld onderwijskundig adviseurs of ICTO-coaches. Daarom is ervoor gekozen om een weergavelogica in te bouwen; sectie 2 uit de vragenlijst werd al dan niet getoond op basis van eerder gegeven antwoorden. Zo hebben de personen die zich voornamelijk identificeren als bibliotheek- of informatiemedewerker (sectie 1, vraag 8) geen vragen te zien gekregen die te maken hebben met het coachen en opleiden van docenten. Dit hebben we gedaan om te voorkomen dat er een antwoord werd gegeven op basis van gissingen in plaats van daadwerkelijke ervaringen. Alle vragen uit de overige secties zijn aan alle respondenten getoond. Dit is ook aangegeven bij de beschrijving van de verschillende secties in Bijlage 2.

De volgende paragrafen gaan inhoudelijk dieper in op de verschillende secties en de relatie tot de onderzoeksvragen van deze verkenning. Tabel B1 geeft de relatie tussen de onderzoeksvragen en de items uit de vragenlijst weer.

1. Algemene gegevens

Bij de algemene gegevens is ingegaan op beschrijvende en onderscheidende data, zoals de instelling en onderwijssector waar men werkzaam is, wat de eigen functietitel is, en of de respondent zich identificeert als onderwijskundige of als informatiespecialist. Deze vragen zijn voornamelijk bedoeld om de antwoorden op de volgende secties beter te kunnen vergelijken.

2. De rol van open leermaterialen binnen huidig aanbod

Deze sectie is enkel getoond aan respondenten die zich identificeren als onderwijskundige. De vragen gaan voornamelijk over de integratie van het thema 'open leermaterialen' in het bestaande cursusaanbod voor docenten en medewerkers. Ook is hierbij specifiek gevraagd naar de integratie binnen officiële BKO-, BDB- of PDG-trajecten.

3. Open leermaterialen binnen de eigen instelling

Deze vragen richten zich op de positie van de instelling als het gaat om open leermaterialen. Wordt gebruik hiervan actief gestimuleerd of aangejaagd, en zo ja, door wie? Hoe ziet de samenwerking binnen en tussen afdelingen eruit? Ook wordt hier specifiek gevraagd een inschatting te maken van het volwassenheidsniveau van de instelling op basis van de [Quickscan](#) van het Versnellingsplan.

4. Rol van de onderwijskundig ict-professional bij het maken, gebruiken en ontsluiten van open leermaterialen

Deze sectie is vrij breed en omvat vragen over de werkzaamheden van de respondent, de ondersteuning die zij kunnen bieden op het gebied van open leermaterialen, en de manieren waarop zij zelf gebruik ervan maken of hoe zij informatie hierover weten te vinden.

5. Professionele ontwikkeling op het gebied van open leermaterialen en behoeften
Deze sectie gaat in op de wensen die er bestaan rond verdere verdieping op het thema. Zo worden er opties gegeven waarbij men kan aangeven waar behoefte aan is, maar ook een concrete open vraag over waar zo snel mogelijk mee gestart zou moeten worden. Ook wordt er gevraagd om een inschatting van eigen expertise, voornamelijk om antwoorden onderling te kunnen vergelijken. De aanname hierbij is dat de scholingsbehoefte van experts verschilt van die van mensen die (nog) weinig weten over het thema.

6. Samenwerkingsverbanden
Deze sectie vraagt naar de samenwerkingsverbanden waar de respondenten mogelijk bij aangesloten zijn (zowel lokaal als (inter)nationaal) en of zij wel eens bijeenkomsten rond dit thema hebben bijgewoond.

Tabel B1. Overzicht van onderzoeksvragen en bijbehorende items uit de digitale vragenlijst en interviewleidraad

Onderzoeksvraag	Items uit vragenlijst of interviewleidraad
<i>Beschrijving huidige landschap</i>	
1. Wat zijn de specifieke taken en verantwoordelijkheden van onderwijskundig ict-professionals op het gebied van open leermaterialen?	1.5, 1.6, 2.6, 4.3 Interviewvraag 1 en 2
1a. Op welke manieren kunnen onderwijskundig ict-professionals docenten ontzorgen bij het gebruik van open leermaterialen?	4.1, 4.2, 4.3, 4.4 Interviewvraag 2 en 4
1b. Welke rol kunnen onderwijskundig ict-professionals spelen bij de adoptie en integratie van open leermaterialen binnen onderwijsinstellingen?	2.6, 2.7, 3.3, 4.3, 5.1 Interviewvraag 2
1c. In hoeverre is het gebruik van open leermaterialen geïntegreerd in het huidige cursusaanbod voor medewerkers?	2.1, 2.2, 2.3, 2.4
1d. Wat is de meerwaarde van hun betrokkenheid bij het ontwikkelen en implementeren van open leermaterialen?	4.4
2. Hoe ziet de samenwerking binnen de instelling eruit op het gebied van open leermaterialen?	3.1, 3.6, 3.7 Interviewvraag 3
2a. Op welke manieren kunnen onderwijskundig ict-professionals samenwerken met andere afdelingen binnen een onderwijsinstelling om de kwaliteit van leermaterialen te verbeteren?	3.8, 3.9, 4.1 Interviewvraag 3

2b. Wat is hierbij de rol van leidinggevendenden?	1.7, 3.3, 3.5
2c. Wat is hierbij de rol van de instelling?	3.1, 3.2, 3.3, 3.4
<i>Behoeftetepeiling producten en professionele ontwikkeling</i>	
3. Welke specifieke kennis, faciliteiten en andere middelen hebben onderwijskundig ict-professionals nodig om effectief bij te dragen aan en docenten te ondersteunen bij het gebruik van open leermaterialen?	5.2, 5.4, 5.5 Interviewvraag 5
3a. Hoe wordt kennis op het gebied van open leermaterialen verkregen?	4.5 Interviewvraag 5
3b. Hoe dragen samenwerkingsverbanden, online communityplatforms en uitwisseldagen voor onderwijskundig ict-professionals bij aan professionele ontwikkeling en kennisdeling?	6.1, 6.2, 6.3, 6.4
4. Op welke manieren kunnen onderwijskundig ict-professionals worden bereikt voor professionele ontwikkeling en kennisdeling?	4.6, 6.1 Interviewvraag 6
4a. Hoe kunnen onderwijskundig ict-professionals vanuit de instelling gemotiveerd of gestimuleerd worden?	5.4, 5.5 Interviewvraag 6 en 7

De keuzeopties bij de verschillende gesloten vragen zijn gebaseerd op relevantie en eerder onderzoek naar open leermaterialen. In veel gevallen is hierbij gebruik gemaakt van de [begrippenlijst van edusources](#) waarin kernbegrippen rond digitale leermaterialen gedefinieerd zijn. Ook is er gebruik gemaakt van de *Regie op leermaterialen* (de Jong & van den Berg, 2021). Over de ondersteuning van docenten vermeldt dit rapport: “De docent kan bij deze onderwijsprofessionals terecht voor vragen, maar ook voor hands-on ondersteuning en ontzorging voor operationele taken. Denk aan zaken als auteursrecht, metadatering, collectievorming, contentproductie, hulp bij het maken of bewerken van digitale leermaterialen (video’s, animaties, games, etc), privacy en AVG, curatie en dergelijke.” Op basis van deze informatie zijn in sectie 4 de antwoordmogelijkheden opgesteld over de werkzaamheden rond open leermaterialen.

Ook de [Keuzehulp voor het ondersteunen van onderwijsinnovatie met ICT](#) en het onderzoek van Lubbers, Hopster-den Otter en Schildkamp (2022) over implementatie van onderwijsinnovaties zijn gebruikt als input voor het definiëren van enkele vragen, zoals de organisatiestructuur van de instelling en de manier waarop open leermaterialen terugkomen in visie, beleid, docentondersteuning en professionaliseringsmogelijkheden. Deze elementen zijn namelijk van belang gebleken voor het duurzaam implementeren van onderwijsinnovaties.

Er is tevens een Engelstalige versie van de vragenlijst ontwikkeld, om een zo groot mogelijke doelgroep te kunnen benaderen. Voor het uitzetten van de digitale vragenlijst is [LimeSurvey](#)

gebruikt. LimeSurvey is een Open Source-enquêteplatform dat SURF gebruikt voor het verzamelen van data via online vragenlijsten.

Interviewleidraad

Na het vaststellen van de online vragenlijst is een interviewleidraad uitgewerkt (zie Bijlage 3). Deze leidraad biedt een structuur voor de interviews, maar ligt niet volledig vast. Zo zijn er vragen die dieper ingaan op de items uit de online vragenlijst over de teamstructuur, taken en verantwoordelijkheden van de te interviewen persoon. Daarnaast zijn er wat bredere open vragen toegevoegd die dieper ingaan op het concept van Open Pedagogy en hoe de toekomst van open leermaterialen eruit zou (moeten) zien. Voorafgaand aan de interviews is de respons van de betreffende persoon in de online vragenlijst geanalyseerd, om het interview zo goed mogelijk aan te laten sluiten bij de eerder gegeven antwoorden. Tabel B1 geeft weer welke vragen uit de interviewleidraad corresponderen met de onderzoeksvragen uit dit rapport.

Dataverzameling

Digitale vragenlijst

De digitale vragenlijst is vanaf 20 september 2023 uitgezet via verschillende kanalen, zoals de [Community edusources](#), de SURF nieuwsbrief, [LinkedIn](#), SURF communities [Open Education](#) en de [Vraagbaak Online Onderwijs](#), en per email naar 56 individuele personen uit de eerdere inventarisatie van contactpersonen en uit het persoonlijke netwerk van de betrokken onderzoekers. Tevens is een meer generieke oproep op het onderzoek te verspreiden verzonden aan 28 emailadressen van contactpersonen bij [instellingen die reeds deelnemen aan edusources](#) en adressen van bekende samenwerkingsverbanden in het Nederlandse vervolgonderwijs, zoals Universiteiten van Nederland, Expertisenetwerk Hoger Onderwijs (EHON), Vereniging Hogescholen, de MBO Raad en MBO Digitaal. De digitale vragenlijst werd gesloten op 5 november 2023.

Online interviews

Tijdens de dataverzameling is een inventarisatie gemaakt van de respons op de vraag of men benaderd mocht worden voor een verdiepend interview. Hierbij is een doelgerichte heterogene steekproef gedaan op basis van verschillende kenmerken, waaronder onderwijssector, expertise en profilering. Hierbij is bewust gelet op variatie in de steekproef, om het onderzoeksonderwerp vanuit een breed perspectief te kunnen belichten. In eerste instantie zijn 13 personen per mail benaderd voor een online interview. Twee daarvan hebben zich teruggetrokken of waren niet beschikbaar in de gevraagde periode; uiteindelijk is bij 12 personen een interview afgenomen (zie Tabel B2). De interviews zijn afgenomen in de periode tussen 18 oktober en 29 november 2023.

Tabel B2. Overzicht van geïnterviewde personen en hun kenmerken

	Functietitel	Onderwijssector	Profilering	Eigen expertise
1	Onderwijsontwikkelaar blended leren	mbo	O	2
2	Informatiespecialist	hbo	I	3
3	Onderwijskundige	wo	O	1
4	Functioneel beheerder onderwijs	hbo	O	4
5	Information professional	hbo	I	3
6	Educational Design and Technology	wo	O	3
7	Onderwijskundige & i-coach	mbo	O	3
8	Projectcoördinator Open Education	wo	O	4
9	Educatiespecialist	wo	I	3
10	Toetsdeskundige en mbo-docent	wo / mbo	O	2
11	Senior adviseur kennismanagement	hbo	O	4
12	Onderwijskundige	mbo	O	2

NB. O = onderwijskundige; I = informatiespecialist. Eigen expertise kon ingeschat worden op vier niveaus, waarbij 1 = zeer weinig kennis; 2 = enige kennis; 3 = redelijk wat kennis; en 4 = een expert (op het gebied van open leermaterialen).

Alle geïnterviewde personen hebben toestemming gegeven voor de opname van het gesprek in Microsoft Teams en het gebruik van de daaruit voortvloeiende informatie ten behoeve van deze verkenning. De gesprekken zijn met behulp van Stream automatisch getranscribeerd. Vervolgens zijn deze transcripties en de bijbehorende video's inhoudelijk geanalyseerd.

Bijlage 2: Digitale vragenlijst

Verspreiding

De originele URL van de Nederlandstalige vragenlijst:

<https://survey.surf.nl/index.php/185777?lang=nl>

De originele URL van de Engelstalige vragenlijst:

<https://survey.surf.nl/index.php/185777?lang=en>

Deze links zijn vervolgens gebruikt bij de verspreiding via o.a. nieuwsbrieven, community's, social media en e-mail. De link is in principe anoniem, maar respondenten kregen de mogelijkheid om vrijwillig hun naam aan te geven bij de eerste vraag.

Introductietekst

Vragenlijst verkenning open leermaterialen

Welkom bij deze vragenlijst!

In dit onderzoek verkennen we de rol van de onderwijskundig ict-professionals, specifiek voor open leermaterialen. De focus ligt hierbij niet op de docent, maar juist de mensen die de docent *ondersteunen* bij het (vorm)geven van onderwijs in mbo-, hbo- en wo-instellingen.

Het doel van het onderzoek is tweeledig. Enerzijds willen we een beeld schetsen van het huidige landschap, anderzijds bevat deze verkenning ook een behoeftepeiling, die input kan bieden voor toekomstige ontwikkeling van concrete producten.

Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 10-15 minuten. De vragenlijst kan tot uiterlijk **6 november 2023** ingevuld worden. Alvast hartelijk dank voor uw medewerking!

De data zullen enkel ten behoeve van dit onderzoek worden gebruikt en na publicatie van de verkenning worden verwijderd. Indien u anoniem wenst te blijven, kunt u dit aan het begin van de vragenlijst aangeven.

Dit onderzoek maakt deel uit van de [Stimuleringsregeling Open en Online Onderwijs](#).

Secties en vragen

Vragen gemarkeerd met een * zijn verplichte vragen. Tijdens het beantwoorden van de vragen wordt de voortgang onderin beeld getoond. Respondenten krijgen de mogelijkheid om hun antwoord te bewerken na verzending.

1	Algemene gegevens	Getoond aan alle respondenten
1.1	Wat is uw naam? <i>Indien u anoniem wenst te blijven, kunt u deze vraag overslaan.</i>	Open vraag
1.2	In welke onderwijssector bent u werkzaam?*	<ul style="list-style-type: none"> ● mbo ● hbo ● wo ● anders: ...
1.3	Bij welke onderwijsinstelling bent u momenteel werkzaam?*	Open vraag
1.4	Hoe zou u uw eigen functie(titel) omschrijven?*	Open vraag
1.5	Hoe heet de afdeling of het organisatieonderdeel waar u momenteel werkzaam bent?*	Open vraag
1.6	Kunt u kort beschrijven wat het gemeenschappelijke doel van uw team is? Denk hierbij aan de resultaten die het team wil behalen.*	Open vraag
1.7	Welke functie heeft uw leidinggevende of afdelingshoofd? <i>De gegevens uit deze vragenlijst worden uiteraard niet gedeeld met derden en zijn niet herleidbaar tot individuen in de uiteindelijke rapportage. Indien u geen antwoord wenst te geven, kunt u deze vraag overslaan.</i>	Open vraag
1.8	In dit onderzoek hanteren we de term 'onderwijskundig ict-professional'. Hieronder verstaan wij medewerkers die docenten ondersteunen bij het gebruik van (innovatieve) technologie in het onderwijs in de breedste zin van het woord. Om deze vragenlijst zo relevant mogelijk te maken op basis van uw profiel, maken we toch onderscheid tussen twee groepen. Met welke omschrijving identificeert u zichzelf het meest?	<ul style="list-style-type: none"> ● Onderwijskundig adviseur, trainer, en/of coach, die docenten o.a. helpt bij het ontwerpen en uitvoeren van hun onderwijs ● Bibliothecaris/ mediathecaris/ informatiespecialist, die docenten o.a. helpt bij het vinden en ontsluiten van educatieve materialen

<p>2</p>	<p>De rol van open leermaterialen binnen huidige aanbod</p> <p>De volgende vragen zijn gericht op de rol van open leermaterialen binnen het huidige aanbod voor docenten en collega's. Hierbij kan gedacht worden aan advisering, training en coaching.</p>	<p><i>Enkel getoond aan respondenten die zich identificeren als Onderwijskundig adviseur (zie vraag 1.8)</i></p>
<p>2.1</p>	<p>Worden er binnen uw instelling cursussen, trainingen of workshops specifiek gericht op open leermaterialen aangeboden?*</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Ja, voor zowel docenten als ondersteunend personeel ● Ja, enkel voor docenten ● Nee, dit maakt geen onderdeel uit van het huidige aanbod ● Anders: ...
<p>2.2</p>	<p>Is het zoeken, maken, gebruiken of ontsluiten van open leermaterialen geïntegreerd in andere cursussen of opleidingen, zoals de Basiskwalificatie Onderwijs (BKO), Basiskwalificatie Didactische Bekwaamheid (BDB), Pedagogisch Didactisch Getuigschrift (PDG) of andere programma's?*</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Ja, dit maakt verplicht onderdeel uit van bestaande programma's en/of cursussen ● Ja, dit maakt facultatief onderdeel uit van bestaande programma's en/of cursussen (bijv. als keuze-opdracht) ● Nee, dit komt niet aan bod in de bestaande programma's en/of andere cursussen ● Anders: ...
<p>2.3</p>	<p>Indien 'ja' is geselecteerd bij de vorige vraag: In welke programma's en/of cursussen komen open leermaterialen aan bod?</p> <p><i>Indien u bij de vorige vraag 'nee' heeft geselecteerd, kunt u deze vraag overslaan.</i></p>	<p>Open vraag</p>
<p>2.4</p>	<p>Is het materiaal van uw eigen programma's of waar u ondersteuning voor biedt (bijv. presentaties, werkbladen, templates) beschikbaar als open leer materiaal?*</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Ja, het materiaal is beschikbaar en vindbaar via een online platform ● Het materiaal mag gebruikt worden (bevat bijv. een Creative Commons-licentie), maar is niet vindbaar in online platforms ● Nee, het materiaal is niet beschikbaar voor derden, enkel voor eigen gebruik ● Anders: ...
<p>2.5</p>	<p>Maakt u wel eens gebruik van open</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Ja, regelmatig

	leermaterialen die ter beschikking gesteld zijn door anderen?*	<ul style="list-style-type: none"> ● Ja, af en toe ● Nee, (vrijwel) nooit ● Anders: ...
2.6	Geeft u wel eens advies aan docenten of collega's over open leermaterialen?*	<ul style="list-style-type: none"> ● Ja, dat doe ik zelf ● Nee, ik verwijs hen door naar een collega met meer expertise op dit gebied ● Nee, ik word hier niet voor benaderd ● Anders: ...
2.7	Indien 'ja' is geselecteerd bij de vorige vraag: waar geeft u zoal advies over op het gebied van open leermaterialen? <i>Indien u bij de vorige vraag 'nee' heeft geselecteerd, kunt u deze vraag overslaan.</i>	Open vraag
2.8	Stimuleert u docenten binnen uw instelling om het maken, (her)gebruiken en ontsluiten van open leermaterialen op te nemen in hun onderwijsontwerp?*	<ul style="list-style-type: none"> ● Ja, daar stuur ik actief op aan, ook als zij hier niet specifiek naar vragen ● Ja, maar alleen als zij hier specifiek naar vragen (reactief) ● Het komt af en toe voor, maar niet op reguliere basis ● Nee, dit doe ik over het algemeen niet ● Anders: ...

3	Open leermaterialen binnen de eigen instelling Hieronder volgen enkele vragen en stellingen over de manier waarop open leermaterialen zijn ingebed binnen de eigen instelling. Binnen dit onderzoek hanteren we de term 'gebruik van open leermaterialen' in de breedste zin: praktijken die de productie, het gebruik en het hergebruik van hoogwaardige open leermaterialen ondersteunen om innovatieve pedagogische en didactische modellen te bevorderen.	<i>Getoond aan alle respondenten</i>
3.1	Voor het gebruik van open leermaterialen binnen een instelling zijn vier volwassenheidsniveaus te onderscheiden.	<ul style="list-style-type: none"> ● Pioniersniveau. In uw instelling bestaan er een visie en doelstellingen met daarin de belangrijkste richtlijnen voor

	<p>Welke van deze volwassenheidsniveaus omschrijft uw instelling het beste?*</p> <p><i>U kunt eventueel de Quickscan gebruiken om uitgebreid het volwassenheidsniveau te bepalen. Indien u in het verleden al eens de Quickscan van het Versnellingsplan heeft ingevuld, kunt u het resultaat ervan hier selecteren.</i></p>	<p>het gebruik van open leermaterialen. Personeel werkt informeel samen op dit vlak.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Afdelings-/Faculteitsniveau. Uw instelling is net begonnen met de professionalisering van open leermaterialen. Deze activiteiten worden echter nog niet beheerd vanuit een centrale entiteit binnen de organisatie. Hoewel de samenwerking binnen afdelingen gestructureerd verloopt, vindt samenwerking tussen verschillende afdelingen nog steeds op ad-hoc basis plaats. ● Instellingsniveau. De instelling werkt met uniforme processen rondom het gebruik van open leermaterialen. Strategische doelen zijn vertaald in concrete standaarden en prestatie-indicatoren. Medewerkers worden gestimuleerd om actief ideeën en oplossingen in te brengen om open leermaterialen beter in te zetten. ● Instellingsoverstijgend organisatieniveau. Jouw instelling werkt samen met externe partners aan de strategieën en het beleid rondom het gebruik van open leermaterialen. Daarnaast geven inzichten uit de praktijk op betrouwbare wijze richting aan de activiteiten van medewerkers en de organisatie.
3.2	<p>Het gebruik van open leermaterialen maakt onderdeel uit van de onderwijsvisie van mijn instelling.*</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Ja, dit komt duidelijk naar voren (bijv. in strategische agenda's of beleidsnota's) ● Nee, dit komt hier niet in voor ● Anders: ...
3.3	<p>Wat zijn de drijvende krachten achter de</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Docententeams (afdelingen)

	<p>implementatie van het gebruik van open leermaterialen binnen jouw instelling?*</p> <p><i>U kunt meerdere opties selecteren.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Managementteams ● Curriculumcommissies ● Studenten(verenigingen) ● Examencommissies ● Werkgroepen of projectgroepen ● Anders: ...
3.4	Het gebruik van open leermaterialen wordt actief gestimuleerd binnen mijn instelling.*	Lineaire schaal van 1-5 (1 = geheel mee oneens, 5 = geheel mee eens)
3.5	Het gebruik van open leermaterialen wordt actief gestimuleerd door mijn leidinggevende.*	Lineaire schaal van 1-5 (1 = geheel mee oneens, 5 = geheel mee eens)
3.6	Ik werk actief samen met collega's <i>binnen</i> mijn eigen team op het gebied van open leermaterialen.*	Lineaire schaal van 1-5 (1 = geheel mee oneens, 5 = geheel mee eens)
3.7	Ik werk actief samen met collega's <i>buiten</i> mijn eigen team op het gebied van open leermaterialen.*	Lineaire schaal van 1-5 (1 = geheel mee oneens, 5 = geheel mee eens)
3.8	In welke mate is er sprake van samenwerking tussen onderwijskundige afdelingen en bibliotheken/mediatheken?*	Lineaire schaal van 1-5 (1 = zeer weinig samenwerking, 5 = zeer veel samenwerking)
3.9	Indien bij de vorige vraag 3, 4 of 5 is geselecteerd: Hoe wordt deze samenwerking vormgegeven? Waar uit zich dit in?	Open vraag

4	<p>Rol van de onderwijskundig ict-professional bij het maken, gebruiken en ontsluiten van open leermaterialen.</p> <p>Hieronder volgen enkele vragen over de rol die u en/of uw collega's (onderwijskundig ict-professionals) spelen bij de ondersteuning van docenten op het gebied van open leermaterialen</p>	<i>Getoond aan alle respondenten</i>
4.1	<p>Waar in de instelling bevindt zich ondersteuning op het gebied van open leermaterialen?*</p> <p><i>U kunt meerdere opties selecteren.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Bibliotheek/mediatheek ● Leer- en onderwijscentra (bijv. Centre of Teaching and Learning, docentenacademie) ● Gedecentraliseerd in faculteiten/afdelingen ● ICT-diensten ● Anders: ...

4.2	Ik denk dat ik zelf een waardevolle bijdrage kan leveren op het gebied van open leermaterialen.*	Lineaire schaal van 1-5 (1 = geheel mee oneens, 5 = geheel mee eens)
4.3	<p>Welke ondersteuningsmogelijkheden kunt u zelf bieden op het gebied van open leermaterialen?*</p> <p><i>U kunt meerdere opties selecteren.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Algemeen advies over het gebruik van open leermaterialen ● Ondersteuning bij het maken van open leermaterialen ● Ondersteuning bij het selecteren van kwalitatieve en passende open leermaterialen (bijv. van derden) en het hergebruiken hiervan ● Ondersteuning bij het ontsluiten van open leermaterialen (bijv. op platforms of in databases) ● Advies op het gebied van auteursrecht (bijv. Creative Commons-licenties) ● Advies over metadatering van open leermaterialen ● Verzorgen van workshops en trainingen over open leermaterialen ● Advies over het integreren van open leermaterialen in het cursusontwerp en het mogelijk vergroten van de studentbetrokkenheid daarbij ● Advies op het gebied van open leermaterialen op beleidsniveau ● Geen van bovenstaande ● Anders: ...
4.4	Wat is volgens u de meerwaarde wanneer onderwijskundig ict-professionals meewerken aan open leermaterialen?*	Open vraag
4.5	<p>Van welke bronnen, platforms of databases rond open leermaterialen maakt u zelf wel eens gebruik?*</p> <p><i>U kunt meerdere opties selecteren.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Expertise binnen mijn eigen instelling (bijv. collega's, LibGuides) ● Expertise buiten mijn eigen instelling (vakcommunity's) ● De edusources databank (https://edusources.nl/) ● De Wikiwijs databank (https://wikiwijs.nl)

		<ul style="list-style-type: none"> ● Stappenplannen rond open leermaterialen op de website van SURF (https://use.edusources.nl) ● Geen van bovenstaande ● Anders: ...
4.6	<p>Op welke manier zou u het liefst informatie verkrijgen over open leermaterialen?*</p> <p><i>U kunt meerdere opties selecteren.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Via een landelijke organisatie ● Via een online platform (bijv. SURF community) ● Via een (vak)community ● Via een organisatie binnen mijn eigen instelling ● Via mijn leidinggevende ● Via directe collega's ● Via een digitale nieuwsbrief ● Via een informatieve website ● Via het bijwonen van netwerkdagen of congressen ● Anders: ...

5	<p>Professionele ontwikkeling op het gebied van open leermaterialen en behoeften</p> <p>Hieronder volgen enkele vragen en stellingen over uw eigen expertise en wensen ten aanzien van mogelijkheden tot professionele ontwikkeling. Deze vragen geven ons inzicht in de behoeften die er bestaan en bieden input voor het ontwikkelen van concrete producten.</p>	<i>Getoond aan alle respondenten</i>
5.1	Met welke omschrijving identificeert u zich het meest?*	<ul style="list-style-type: none"> ● Ik heb zeer weinig kennis en/of ervaring op het gebied van open leermaterialen ● Ik heb enige kennis en/of ervaring op het gebied van open leermaterialen ● Ik heb redelijk wat kennis en/of ervaring op het gebied van open leermaterialen, maar zou mijzelf geen expert willen noemen ● Ik ben een expert op het gebied van open leermaterialen
5.2	Ik zou mij meer willen verdiepen in het thema open leermaterialen.*	Lineaire schaal van 1-5 (1 = geheel mee oneens, 5 = geheel mee eens)
5.3	Ik ervaar in mijn huidige werkzaamheden	Lineaire schaal van 1-5 (1 = geheel mee

	voldoende mogelijkheden om mij te verdiepen in het thema open leermaterialen.*	oneens, 5 = geheel mee eens)
5.4	<p>Waar hebt u op dit moment de meeste behoefte aan als het gaat om open leermaterialen?*</p> <p><i>U kunt meerdere opties selecteren.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Een duidelijk beleid rond open leermaterialen binnen de eigen instelling ● Een duidelijk centraal (landelijk) beleid rond open leermaterialen ● Professionaliseringsmogelijkheid en zoals scholing, cursussen en workshops ● Uitwisseling van ervaringen en tips in een vakcommunity ● Uitwisseling van ervaringen en tips tijdens congressen ● Ondersteuning vanuit mijn leidinggevende ● Advies op het gebied van metadatering van open leermaterialen ● Advies op het gebied van auteursrecht (bijv. Creative Commons-licenties) ● Erkenning en waardering van mijn werk op het gebied van open leermaterialen (bijv. in HR-gesprek) ● Betere ICT-faciliteiten ● Anders: ...
5.5	In navolging op de vorige vraag: Als we morgen gelijk met één ding zouden gaan starten, wat zou dat volgens u moeten zijn?*	Open vraag

6	Samenwerkingsverbanden	<i>Getoond aan alle respondenten</i>
6.1	Bent u lid van een samenwerkingsverband op het gebied van open leermaterialen? Dit is bijvoorbeeld een online community of een vakwerkgroep binnen de eigen instelling.*	<ul style="list-style-type: none"> ● Ja, ik ben lid van een online platform of community ● Ja, ik ben lid van een samenwerkingsverband binnen mijn eigen instelling ● Ja, ik ben lid van een samenwerkingsverband buiten mijn eigen instelling ● Nee, ik ben geen lid van een samenwerkingsverband ● Anders: ...

6.2	Kunt u een korte omschrijving geven van de samenwerkingsverbanden waarvan u lid bent? <i>Indien u bij de vorige vraag 'nee' heeft geselecteerd, kunt u deze vraag overslaan.</i>	Open vraag
6.3	Heeft u in het verleden wel eens deelgenomen aan congressen, netwerkdagen of dergelijke op het gebied van open leermaterialen?*	<ul style="list-style-type: none"> ● Ja, ik heb wel eens aan zoiets deelgenomen ● Ik ben hier wel bekend mee, maar heb nooit deelgenomen ● Nee, ik ben hier niet bekend mee
6.4	Welke congressen, netwerkdagen of andere uitwisselingsdagen op het gebied van open leermaterialen heeft u wel eens bezocht? <i>Indien u bij de vorige vraag 'nee' heeft geselecteerd, kunt u deze vraag overslaan.</i>	Open vraag

7	Connecties en uitnodiging interview	<i>Getoond aan alle respondenten</i>
7.1	We willen in korte tijd zoveel mogelijk input rond dit thema verzamelen. Heeft u nog connecties bij andere onderwijsinstellingen die wellicht interesse hebben in deelname aan dit onderzoek? Geef dan hun e-mailadres hieronder door.	Open vraag
7.2	Mogen wij u naar aanleiding van de antwoorden op deze vragenlijst benaderen voor een kort interview? In deze interviews proberen we een gedetailleerder beeld te krijgen van hoe verschillende instellingen omgaan met open leermaterialen. Ook (of juist!) als u momenteel niet veel doet met open leermaterialen kan een interview voor ons heel waardevol zijn. <i>Deze online interviews zullen plaatsvinden in de maanden september, oktober en november. De verwachte duur is 30 minuten.</i>	<ul style="list-style-type: none"> ● Ja, dat mag ● Nee, liever niet (formulier wordt verzonden)

8	Contactgegevens (t.b.v. interviews)	<i>Enkel getoond aan respondenten die hebben aangegeven benaderd te willen worden voor een interview (zie vraag 7.2)</i>
8.1	Wat is uw e-mailadres?	Open vraag (formulier wordt verzonden)

Afsluitende tekst

Hartelijk dank voor uw deelname, deze wordt zeer gewaardeerd!

Voor meer informatie over dit onderzoek kunt u contact opnemen met Leontien van Rossum (leontien.vanrossum@surf.nl) of Marlies ter Beek (info@marliesterbeek.nl).

Bijlage 3: Interviewleidraad

Allereerst: Toestemming vragen voor opname van gesprek. Uitleggen dat gegevens na publicatie verwijderd zullen worden.

Zelf voorstellen + introductie:

Dit interview is bedoeld om dieper in te gaan op enkele onderwerpen die in de online vragenlijst aan bod zijn gekomen. Het doel van het onderzoek is een zo volledig mogelijk beeld te schetsen als het gaat om hoe onderwijskundig ict-professionals, dus de mensen die docenten ondersteunen bij het geven van hun onderwijs, en hoe zij omgaan met open leermaterialen. Ook willen we graag peilen waar de meest directe behoefte ligt bij deze doelgroep, omdat we bottom-up willen toewerken naar praktische oplossingen.

Vragen

1. Je omschrijft je rol als [voeg hier antwoord uit vragenlijst in]. Zou je kort kunnen toelichten wat jouw werkzaamheden inhouden?
2. Eigen visie/praktijk: Hoe ziet het werken met open leermaterialen eruit binnen jouw instelling?
 - a. Op welke manier(en) ontzorgen jij/jouw collega's docenten bij open leermaterialen?
 - b. Hoe sta jij er zelf tegenover?
 - c. In hoeverre gebruik je het?
 - d. Wat zijn redenen om het wel/niet te gebruiken?
 - e. In hoeverre komt het ter sprake binnen jouw team of afdeling?
 - f. Is dit een onderwerp waar je je binnen je vooropleiding in had willen ontwikkelen?
3. Samenwerking binnen instelling/teamoverstijgend/tussen afdelingen:
 - a. Met wie werk je vaak samen?
 - i. Onderwijskundigen vs informatiemedewerkers?
 - ii. Wie neemt hierin de leiding?
 - b. In hoeverre is dit geagendeerd? Hoe werk je samen?
 - i. Is er ook een soort roadmap/beleid/procesbeschrijving waaraan onderwijskundigen actief meewerken?
 - ii. In hoeverre heeft de landelijke aanpak Regie op leermaterialen meegeholpen om meer aandacht/financiering te krijgen voor open leermaterialen?
4. Heb je enig idee of docenten binnen jouw instelling gestimuleerd worden om hun studenten te laten werken aan open leermaterialen? Dus dat het selecteren, maken of

delen van open leermaterialen actief verwerkt is in het cursusontwerp? Deze vorm van studentbetrokkenheid wordt ook wel Open Pedagogy genoemd.

- a. Zo ja: hoe wordt dit gestimuleerd of hoe ziet dit eruit?
5. Waar hebben jij en/of jouw collega's behoefte aan als het gaat om open leermaterialen?
 - a. Eerst open vraag stellen!
 - b. Daarna eventueel: je hebt [vul aan op basis van data] ingevuld in de vragenlijst. Wat zouden daarvoor praktische oplossingen kunnen zijn?
 - c. Ben je je bewust van de community's die er bestaan op het gebied van open leermaterialen? (indien niet ingevuld/niet aan bod gekomen)
 6. Wat is de eerste stap/vervolgstap die je binnen jouw eigen instelling zou willen zetten op het gebied van open leermaterialen?
 - a. Waar zitten mogelijkheden voor verdere ontwikkeling?
 - b. Wat heb je daarbij nodig?
 - i. Wat is voor jou de doorslaggevende factor om jezelf en anderen te motiveren om het gebruik van open leermaterialen meer te faciliteren?
 - c. Aan welke concrete producten zou je iets kunnen hebben?
 - i. Als dit op landelijk niveau ontwikkeld zou worden, zou je het dan gebruiken?
 - ii. Wat zou hierbij de rol van samenwerkingsverbanden binnen of buiten de instelling kunnen zijn?
 - iii. Zou je hier zelf aan mee willen werken?
 7. Eindvraag:
 - a. Hoe ziet volgens jou de toekomst van open leermaterialen eruit?
 - b. Waar staan we over 10 jaar?

Bedankt voor uw deelname aan dit interview. Ik zet nu de opname stop.

Uitleg over verwerken gegevens en opsturen conceptversie rapport voor controle van uitspraken, bevindingen etc.

Bijlage 4: Lijst van onderwijsinstellingen waar respondenten werkzaam zijn

NB. Instellingen gemarkeerd met een * zijn onderwijsinstellingen die de dienst edusources afnemen via SURF.

Naam instelling	Onderwijssector	Aantal responses
Aeres hogeschool	hbo	1
Alfa-college	mbo	1
Avans Hogeschool*	hbo	6
Aventus	mbo	1
Deltion College*	mbo	2
Erasmus Universiteit Rotterdam*	wo	1
Erasmus MC	wo	1
Fontys Hogescholen*	hbo	2
HAN University of Applied Sciences*	hbo	1
Hanzehogeschool Groningen*	hbo	7
Hogeschool Inholland*	hbo	3
Hogeschool Leiden	hbo	1
Hogeschool Rotterdam*	hbo	2
Hogeschool Saxion*	hbo	1
Hogeschool Utrecht*	hbo	7
Hogeschool van Amsterdam	hbo	2
Hout- en Meubileringscollege	mbo	1
Maastricht University*	wo	1
mbo Rijnland	mbo	2
Mediacollege Amsterdam	mbo	1
Open Universiteit	wo	6

Radboud UMC	wo	1
Radboud Universiteit Nijmegen*	wo	6
Rijksuniversiteit Groningen*	wo	7
ROC van Amsterdam - Flevoland	mbo	2
ROC Gilde opleidingen	mbo	1
Technische Universiteit Delft*	wo	2
UMC Utrecht*	wo	1
Universiteit Leiden*	wo	2
Universiteit Utrecht*	wo	1
University of Twente	wo	2
VISTA college	mbo	1
Vrije Universiteit Amsterdam*	wo	3
Wageningen University & Research*	wo	1
Windesheim	hbo	1
Zuyd Hogeschool*	hbo	1
Onbekend ⁸ of zelfstandig		3
Totaal	36 unieke instellingen	84
<i>mbo-instellingen</i>	9	12
<i>hbo-instellingen</i>	13	36
<i>wo-instellingen</i>	14	36

⁸ In dit geval is in de vragenlijst enkel 'university' of 'hogeschool' vermeld. Hierdoor is er wel een sector bekend, maar geen naam van de instelling.

Bijlage 5: Functiebeschrijvingen respondenten

Uit eerder onderzoek (Vennix et al., 2021) is gebleken dat er geen uniforme invulling bestaat voor de functie van onderwijskundig ict-professional. Hoger onderwijsinstellingen in Nederland geven ieder hun eigen invulling aan deze term, met veel verschillende functietitels tot gevolg. Dit overzicht bevat de functiebeschrijvingen (op alfabetische volgorde) van de 84 personen die de digitale vragenlijst hebben ingevuld.

Adviseur
Adviseur ICT en onderwijs (2x)
Afdelingshoofd Onderwijsondersteuning Universiteitsbibliotheek
AV-regisseur
Bedrijfsinformatiecoördinator (brugfunctie tussen onderwijs en (IT-)diensten)
Beleidsadviseur
Collectiespecialist
Coördinator onderwijsondersteuning (bibliotheek) - waaronder trainingen en OER
Curriculum en lesstofontwikkelaar, teamcoach
Digitale ondersteuner
Directeur
Directeur Center of Teaching & Learning
Docent (5x)
Docent/Onderzoeker (2x)
E-learning Specialist
Educatiespecialist
Educating Digital Design in a Makerspace
Education Advisor
Educational Design and Technology
Educationalist
Functioneel beheerder onderwijs
ICT- en blended learning coach
ICT-onderwijskundige
ICT&O-coördinator
ICT&Onderwijs ondersteuning (officieel: Key-user)
ICTO adviseur
Informatiemanager
Informatiemanager onderwijs
Informatiespecialist (11x)
informatiespecialist onderwijs (2x)
Kennispartner
Licentiebeheerder
LMS- en ICT&Onderwijscoördinator
Onderwijsadviseur (4x)
Onderwijsadviseur curriculumontwikkeling
Onderwijsadviseur innovatie
Onderwijsadviseur onderwijs met ICT
Onderwijskundig adviseur (2x)
Onderwijskundig adviseur onderwijstechnologie
Onderwijskundig beleidsmedewerker lms

Onderwijskundig ontwerper (2x)
Onderwijskundige (2x)
Onderwijskundige / adviseur blended onderwijs
Onderwijskundige /-technoloog
Onderwijskundige & I-coach
Onderwijsontwikkelaar
Onderwijsontwikkelaar blended leren
Open Education pillar lead, academic information specialist
Programmamanager
Programmamanager en adviseur/trainer
Project Officer OER & OA
Projectcoördinator Open Education
Projectleider (2x)
Senior adviseur kennismanagement
Senior adviseur onderwijsinnovatie
Senior beleidsadviseur
Senior Functioneel beheerder
Senior Informatieprofessional
Senior onderwijskundig adviseur
Senior onderwijskundige
Teaching Information Point medewerker en Facultair Coördinator Digitale Toetsen
Teamleider ICTO-team
Teamleider informatiespecialisten
Toetsdeskundige en mbo-docent

Enkele kanttekeningen bij de resultaten

Bij het bestuderen van de resultaten valt op dat er enkele methodologische aspecten zijn die niet volledig zijn meegenomen. Hierdoor bestaat het risico op een enigszins vertekend beeld van de bevindingen. Hieronder worden deze punten kort toegelicht.

- Binnen het digitale vragenlijstonderzoek is een onderscheid gemaakt tussen twee groepen: enerzijds medewerkers die zich identificeren als onderwijskundig adviseur, trainer, en/of coach, anderzijds degene die zich meer herkennen in het profiel van bibliothecaris/ mediathecaris/ informatiespecialist. Tijdens de dataverzameling ontvingen we de volgende feedback van een medewerker uit het hbo: *“Wij van Informatisering herkennen ons niet in de twee groepen. We zijn geen informatiespecialisten, maar ook geen onderwijskundig adviseur. Er zou eigenlijk een derde groep moeten zijn, namelijk meer ondersteuning vanuit ICT.”* Deze opmerking laat zien dat medewerkers van onderwijsinstellingen die zich bezighouden met open leermaterialen zich in alle gremia van de onderwijsinstelling kunnen bevinden, en niet enkel te groeperen zijn als onderwijskundigen of bibliotheekmedewerkers.
- In de vragenlijst werd door een van de respondenten aangegeven dat er bij de vraag over het ontwikkelingsniveau van de instelling op het gebied van open leermaterialen (sectie 3, vraag 1) geen keuzemogelijkheid was ‘onder’ het pioniersniveau. Dat wil zeggen, als instellingen nog geen begin hebben gemaakt met werken aan open leermaterialen (en dus eigenlijk nog niet aan het pionieren zijn), dan is dit niet in de resultaten weergegeven. Dit aspect werd echter wel toegelicht in enkele open vragen en tijdens een van de interviews.
- Bij de vragen over samenwerkingen tussen onderwijskundigen en informatiespecialisten geven enkele respondenten aan dat de instelling niet over een eigen bibliotheek of mediatheek beschikt. Mogelijk zijn de vragen over de samenwerking met informatiespecialisten hierdoor enigszins vertroebeld, omdat niet altijd duidelijk is wie er bedoeld wordt met deze groep; er is immers geen andere fysieke afdeling. Wel is het zo dat er binnen een afdeling vaak verschillende teams zijn, waarbij de informatiespecialisten vaak een apart team vormen (met een focus op de praktische kant van leermaterialen, zoals ontsluiting of publicatie). Vandaar dat alle respons op deze vraag in de resultatensectie behouden is gebleven.

Daarnaast is het nogmaals van belang hier te benadrukken dat het aantal respondenten dat de volledige vragenlijst heeft ingevuld, niet erg hoog ligt en dat het aantal unieke vertegenwoordigde instellingen nog lager ligt. 12 van de 66 respondenten (18,2%) zijn vervolgens geïnterviewd; hierdoor hebben we geprobeerd meer nuance aan te brengen in de antwoorden uit de vragenlijst. Het zorgt er echter ook voor dat bepaalde contexten of werkwijzen wellicht wat nadrukkelijker naar voren komen dan andere.

Bronnen

Baas, M. A. A. (2023). [Open to all, not known to all. Sustaining practices with open educational resources in higher education](#). Proefschrift Universiteit Leiden.

de Jong, H., & van den Berg, D. (2022). [Regie op leermaterialen. Naar een nationale aanpak digitale en open leermaterialen](#). Utrecht: Versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT.

edusources (versie 16 oktober 2023). [Begrippenlijst digitale leermaterialen](#).

Janssen, B., & van Casteren, W. (2020). [Digitale leermaterialen in het hoger onderwijs. Onderzoek in opdracht van het Koersteam Versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT](#). Utrecht: Versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT.

Kappert, J., Schouwenburg, F., Bakker, L., Karssenberg, W., & Bijleveld, M. (2018). [Bruggen bouwen: De succesfactoren voor i-coaches in het mbo](#). Zoetermeer: Kennisnet en saMBO-ICT.

Klein, G., Lutgens, G., Rensink, L., Schuwer, R., Veelo, K., & van Wijngaarden, H. (2020). [Visiedocument leermaterialen in 2025. De optimale mix van leermaterialen in 2025, met bouwstenen om deze mix samen te kunnen stellen en gebruiken](#). Utrecht: Versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT.

Lubbers, M. E. C., Hopster-den Otter, D., & Schildkamp, K. (2022). [Het implementeren van onderwijsinnovaties in het hoger onderwijs: van initiatie naar organisatieroutine](#). Utrecht: Versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT.

Post, M., Jacobi, R., de Jong, M., & Baas, M. (2022). [Open Pedagogy: aanjager voor betekenisvol leren](#). Utrecht: SURF.

Rensink, L. (2023). [Nederland is voorloper!](#)

Schuwer, R. (2022). [Adoptie van open leermaterialen: Where Do We Go From Here?](#)

SURF (2019). [Verrijk je onderwijs met open leermaterialen. Voor docenten: 5 scenario's om leermaterialen opnieuw te gebruiken](#).

Universiteiten van Nederland, Vereniging Hogescholen, & SURF (2022). [Verklaring nationale aanpak digitale en open leermaterialen](#).

Vennix, J. J., Dekker, P. J., Hebbink, E., Peet, A., ter Beek, M., Hopster-den Otter, D., & van Geel, M. (2021). [Focus op de onderwijskundig ICT-professional. Een verkenning in het \(inter\)nationaal hoger onderwijs met aanbevelingen voor de praktijk](#). Utrecht: Versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT.

Dankwoord

Dit rapport is tot stand gekomen dankzij de medewerking van alle collega's uit het Nederlandse onderwijsveld die de online vragenlijst hebben ingevuld. Een speciaal woord van dank gaat uit naar de personen die hebben meegewerkt in de vorm van een interview (in willekeurige volgorde):

- Ruud Dielen (Universiteit Utrecht)
- Irma van Houts (HAN University of Applied Sciences)
- Michiel de Jong (TU Delft)
- Vincent Hendriks (Open Universiteit)
- Cynthia Halfwerk (Hogeschool Saxion)
- Irene (Rijksuniversiteit Groningen)
- Jules van Horen (Radboud Universiteit Nijmegen)
- Miriam van der Meiden (Mediacollege Amsterdam)
- Corine Martens (Deltion College)
- Johanna Krijnsen (Hogeschool Inholland)
- Yvonne van Weert (Avans Hogeschool)
- Marike Drexhage (ROC van Amsterdam-Flevoland)

Disclaimer

De uitspraken en meningen van de geïnterviewde personen in dit onderzoek vertegenwoordigen hun persoonlijke opvattingen en ervaringen. Deze standpunten zijn niet generaliseerbaar voor de onderwijsinstelling als geheel. Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de diverse perspectieven en individuele ervaringen van de respondenten. Het is belangrijk om te benadrukken dat de meningen en observaties van de geïnterviewde personen niet noodzakelijk de officiële standpunten of beleidslijnen van de onderwijsinstelling weerspiegelen.

Colofon

Auteur: Marlies ter Beek

Projectbegeleiding: Leontien van Rossum en Sjieuwke Dankert

In opdracht van: SURF, Stimuleringsregeling Open en Online Onderwijs

Afbeelding cover: Afbeelding van [Gordon Johnson](#) via [Pixabay](#)

Op deze uitgave is een [Creative Commons Naamsvermelding 4.0-licentie](#) van toepassing. Maak bij gebruik van dit werk vermelding van de volgende referentie: ter Beek, M. (2024). *Open leermaterialen en de rol van onderwijskundig ict-professionals. Een verkenning bij mbo-, hbo- en wo-instellingen*. Utrecht: SURF.

Versie: 1.0 februari 2024

Je bent vrij om: het werk te delen – te kopiëren, te verspreiden en door te geven via elk medium of bestandsformaat het werk te bewerken – te remixen, te veranderen en afgeleide werken te

maken voor alle doeleinden, inclusief commerciële doeleinden. De licentiegever kan deze toestemming niet intrekken zolang aan de licentievoorwaarden voldaan wordt. Onder de volgende voorwaarden: Naamsvermelding – De gebruiker dient de maker van het werk te vermelden, een link naar de licentie te plaatsen en aan te geven of het werk veranderd is. Je mag dat op redelijke wijze doen, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat de licentiegever instemt met je werk of je gebruik van het werk. Geen aanvullende restricties – Je mag geen juridische voorwaarden of technologische voorzieningen toepassen die anderen er juridisch in beperken om iets te doen wat de licentie toestaat.

SURF

Kantoren Hoog Overborch

Moreelsepark 48

3511 EP Utrecht

088 - 787 30 00

www.surf.nl

